

A NŐK ELLENI ERŐSZAK ÉS A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK

Oktatási segédanyag pedagógusok és
oktatásügyben dolgozó
szakemberek számára

A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak
Oktatási segédanyag pedagógusok és oktatásügyben dolgozó szakemberek számára
Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie
Koordinációs és módszertani központ a nemi alapú és a családon belüli erőszak ellen

Autorky/Szerzők: Mgr. Barbora Burajová, Mgr. Sára Činčurová
Preklad/Fordítás: Mgr. Bolemant Lilla, PhD.
Korektúra/Korrektúra: Mgr. Szapu Zsófia

Inštitút pre výskum práce a rodiny/Munka- és Családügyi Kutatóintézet

Bratislava/Pozsony, 2016

Nyelvileg nem lektorált szöveg.

Projekt Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie je realizovaný v rámci programu SK09: Domáce a rodovo podmienené násilie.

Projekt je financovaný z grantu Nórskeho kráľovstva prostredníctvom Nórskeho finančného mechanizmu a spolufinancovaný zo štátneho rozpočtu Slovenskej republiky grantom vo výške 2.000.000 eur.

A Koordinációs és módszertani központ „A nemi alapú és a családon belüli erőszak ellen” nevű projekt a „Kapcsolati és nemi alapú erőszak SK09” számú program keretében valósult meg.

A projektet a Norvég Királyság támogatja a Norvég Pénzügyi Alap segítségével és a Szlovák Köztársaság kofinanszírozásával összesen 2.000.000 euró összeggel.

www.norwaygrants.org

Úrad vlády SR

Prijímateľom grantu je Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktorého Odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí MPSVR SR je odborným garantom a hlavným koordinátorom projektu. Aktivity projektu realizuje príjemca a partneri projektu:

- Inštitút pre výskum práce a rodiny
- Rada Európy
- Nórske centrum pre násilie a štúdie traumatickeho stresu

A támogatás fogadója a Szlovák Munka-, Szociális és Családügyi Minisztérium, fő koordinátora és szakmai képviselője a minisztérium Gender egyenlőségi és Esélyegyenlőségi főosztálya.

A projekt aktivitásait a projekt fogadója és partnerei végzik:

- Munka- és Családügyi Kutatóintézet
- Európa Tanács
- Norvég Erőszak- és Traumatológus Központ

Kontakt/Kapcsolat:

Koordinačno-metodické centrum pre rodovo podmienené a domáce násilie

Kuzmányho 3/A, 811 06 Bratislava, Tel: 02 20 442 500

www.zastavmenasilie.sk

KOORDINÁCIÓS ÉS MÓDSZERTANI KÖZPONT A NEMI ALAPÚ ERŐSZAK ÉS A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK MEGELŐZÉSÉRE ÉS FELSZÁMOLÁSÁRA (KMK)

A központ küldetése az, hogy a nők elleni erőszak megelőzésére és felszámolására a 2014-2019-közötti időszakra jóváhagyott nemzeti akciótervvel összhangban kialakítsa, koordinálja, és a gyakorlatban érvényesítse ennek a szakterületnek a komplex országos szakpolitikáját.

A nők elleni erőszak megelőzése és csökkentése az emberi jogok védelmének egyik fő prioritása. Az alapvető dokumentum, amelyet az Európai Unió tagállamai megalkottak a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak ellen: az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzésére és felszámolására. Az Európai Unió szintjén az Európai Parlament és Tanács 2012/29/EÚ számú Irányelve vonatkozik még ide, amely a bűncselekmények áldozatainak jogait, támogatását és védelmét határozza meg. Koordinációs Központunk számára ezek állandó irányelvekként szolgálnak ahhoz, hogy elérjük a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak áldozatainak számának csökkenését.

A KMK víziója

- Minőségi rendszerszerű védelmet biztosítani a bántalmazott nőknek és a családi erőszak áldozatainak.
- Növelni a közszereplőknek, a médiának és a közvéleménynek a nők elleni erőszak iránti érzékenységet.
- Hosszú távon elérni a nők elleni erőszak csökkenését.

A KMK céljai

- Egy, a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzésére és felszámolására szolgáló effektív rendszer kialakítása, az ehhez szükséges feltételek törvénybe iktatásával együtt.
- Egy olyan rendszer feltételeinek a kialakítása, amely a bántalmazott nők és az erőszak által veszélyeztetett nők védelmét és támogatását effektíven és gyorsan képes biztosítani.
- Az erőszak és bármely olyan helyzet kialakulásának megelőzése, amely hozzájárul az erőszak kialakulásához és tolerálásához.
- Elegendő ismeretanyagot feldolgozni a nők elleni és a családon belüli erőszakról ahhoz, hogy nőjön az erőszakos cselekedetek elleni fellépés lehetőségeinek és megvalósításának minőségi és hatékony ismerete, felszámolása és megelőzése.

Tartalom

1. BEVEZETÉS	6
2. A NŐK ELLENI ÉS CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAKRÓL SZÓLÓ KÉZIKÖNYV CÉLJA.....	7
3. KIINDULÁSI PONTOK ÉS A BÁNTALMAZÁS TÉMÁJÁNAK ÉRTELMEZÉSE.....	8
3.1 A nők elleni és a családon belüli erőszak mint társadalmi probléma	10
3.2 A nők elleni erőszak előfordulásához hozzájáruló tényezők.....	11
3.3 A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzése	14
4. A NŐK ELLENI ERŐSZAK ÉS A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK.....	22
4.1 A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak fogalma	22
4.2 A nők elleni erőszak formái, a családon belüli erőszak ciklusa	24
4.3 Az erőszak ciklikussága	25
4.4 A partnerkapcsolati erőszak: hatalom és ellenőrzés.....	29
4.5 Az erőszak hatása és következményei a nőkre és a gyerekekre	30
4.6 A nők elleni erőszak hatása a gyerekekre	34
4.7 Az iskola és az oktatási intézmények feladata a gyermekek erőszak elleni védelmében	37
4.8 Az iskola és az oktatási intézmények és a többi intézménnyel való együttműködés kötelessége	38
5. MIRE FIGYELJÜNK, HA AZ ERŐSZAK TANÚJA VAGY ELSZENVEDŐJE BIZALOMMAL FORDUL HOZZÁNK	40
5.1 Alapelvek.....	41
5.2 Mire figyeljünk a bántalmazott személlyel kapcsolatban?	43
5.3 Mit kerüljünk a bántalmazott személlyel való beszélgetéskor?.....	43
6. LEHETSÉGES FOGLALKOZÁSOK FIATALOKNAK AZ ERŐSZAK MEGELŐZÉSE TÉMAKÖRBEN.....	44
6.1 Téma: Egészséges és nem egészséges kapcsolat	45
6.2 Téma: Tévhitek és tények a nők elleni erőszakról	46
7. HASZNOS INFORMÁCIÓK ÉS INFORMÁCIÓFORRÁSOK	51
7.1 Zöld szám bántalmazott nőknek: 0800 212 212	51
7.2 A gyermekbiztonság vonala: 116 111	51
7.3 Rendőrség: 158 vagy 112	51
7.4 Speciális tanácsadó központok és szálláshelyek.....	51
7.5 Fontos weboldalak hasznos információkkal.....	51
7.6 Az oktatásügyre vonatkozó előírások	53

1. BEVEZETÉS

Az emberi jogokat nem kell kiérdemelnünk. Az emberi jogok adottak számunkra emberi mivoltunkkal együtt.

(Ann Jones: Legközelebb meghal)¹

A közoktatás és -nevelés a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzésének és felszámolásának kulcseleme. Az iskola pedagógusai és szakemberei kísérik végig a gyerekeket életük egyik döntő szakaszán. A közoktatás azonban a gyerekek szociális tanulásának is fontos tere. Az iskola a gyerekeket meg kell, hogy tanítsa arra, hogy élni tudjanak a lehetőségeikkel, és kompetens, gondoskodó, önbizalommal rendelkező felnőttek váljanak belőlük. Ehhez szükség van arra is, hogy nyitott, sztereotípiáktól és előítéletektől mentes látásmódot közvetítsenek feléjük tanáraik és nevelőik. Ebben rejlik az oktatási intézmények aktív hozzájárulása az erőszak csökkentéséhez és felszámolásához. A társadalmi nemi egyenlőtlenségek bemutatásával, amelyek abból a téves elképzelésekből erednek, miszerint a nők és a férfiak „természettől adott” szerepekkel rendelkeznek, és ezeket kell betölteniük az életben, tekintet nélkül az egyes emberek individuális mivoltára és elképzeléseire, rávilágíthatnak arra, hogy a nemi alapú erőszak oka a hatalom egyenlőtlen megosztása. A jogalkotás legtökéletesebb eszközei sem képesek minden esetben megakadályozni az erővel való visszaélést, ami a nemi alapú erőszak alapja. Lehetséges azonban megelőzni az egyenlőtlenségek kialakulását, és felszámolni azok következményeit, ha megfelelő módon közelítünk a problémához, hiszen a sztereotípiákat meg tudjuk cáfolni.

Az erőszakot igazoló hozzáállás kétségbe vonása, a női és férfi szerepekről és tulajdonságokról szóló sztereotípiák felismerése, az emberi jogok támogatása, az erőszak zéró toleranciája, és az erőszakmentes konfliktuskezelés alapelveinek megtanítása megfelelő lépések az igazi eredmény felé. Nem lehetünk közömbösek a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak semmilyen formájával szemben. Tanulóinkat, diákjainkat arra kell tanítanunk és nevelnünk, hogy egymást elfogadó és egyenrangú kapcsolatokat alakítsanak ki és ápoljanak. Ez hosszú távú munka, de segítségével megvédhetjük az érintett egyének testi és lelki épségét. Mindez társadalmi és gazdasági szempontból is jelentős eredményt jelent, hiszen az erőszak következményeit nemcsak annak szereplői hordozzák, hanem az egész társadalom, mert hatással van a jogállamiságra, az erkölcsre és a társadalom gazdasági helyzetére is.

Barbora Burajová

KMC, főmenedzser

¹ Ann Jones: Na budúce bude mŕtva (Legközelebb meghal), Pro Familia, Aspekt, Bratislava, 2003.

2. A NŐK ELLENI ÉS CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAKRÓL SZÓLÓ KÉZIKÖNYV CÉLJA

A pedagógusok és az oktatási szakemberek jelentős és fontos szerepet játszhatnak az erőszak megelőzésének minden egyes szakaszában akár közvetlen elszenvetői, akár tanúi a gyerekek a családon belüli erőszaknak. Kézikönyvünk célja, hogy pontos tájékoztatást adjon az erőszak működéséről, okairól, megelőzése és felszámolása módjairól, bővítse a szakemberek tudását, és növelje az oktatási intézmények lehetőségeit abban, hogy hozzájáruljanak az erőszak megelőzéséhez, amit a gyerekek és a fiatalok szenvednek el otthonaikban.

A kézikönyv három részből áll. Az első részben a nők elleni erőszakra és a családon belüli erőszakra vonatkozó tényekkel ismertetjük meg Önöket. Meghatározzuk, mi az, ami megkülönbözteti azt más erőszakos cselekedetektől, és melyek azok a jellemzői, amelyeket tekintetbe kell vennünk, ha hatékonyan akarunk fellépni ellene.

A második részben tájékoztatjuk Önöket a bántalmazott nők és gyerekek helyzetéről, és áttekintést nyújtunk azokról az eszközökről, amelyeket ajánlott használnunk, ha lehetőségünk van egy-egy konkrét esetben az erőszakot megállítani.

A harmadik részben Önökhöz fordulunk, mint azokhoz a szakemberekhez, akikkel a gyerekek és a fiatalok életük jelentős részét töltik, és akik a tanítás és a nevelés folyamatában jelentősen hozzájárulhatnak az erőszak megelőzéséhez. Konkrét gyakorlatok bemutatásával szeretnénk motiválni az oktatásügyi intézményeket és a pedagógusokat, hogy kapcsolódjanak be az erőszak elleni harcba, és segítsenek csökkenteni az erőszak áldozatainak számát, még mielőtt azokká válnának.

Alapképzésünk célja, hogy a résztvevők tudatosítsák és érzékeljék a problémát, mégpedig:

- tudatosítsák a nők elleni és családon belüli erőszak problémáját és annak okait és működését,
- megfelelően érzékenyvé váljanak a bántalmazott áldozatok szükségleteivel szemben,
- megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkezzenek az erőszak megelőzéséhez és csökkentéséhez.

A képzés után a résztvevőknek képeseknek kell lenniük:

- tudni és érteni a nők elleni erőszak és a családi erőszak törvényszerűségeit és specifikumait,
- felismerni az erőszakkal, a bántalmazókkal és a bántalmazottakkal kapcsolatos tévhitteket és tényeket,
- felismerni az erőszakos kapcsolatokat, és képes lenni megkülönböztetni az egyszerű konfliktust a bántalmazástól,
- együttműködni más érintett szakmákkal, multidiszciplináris csoportokkal, beleértve a civil szervezeteket is.

3. KIINDULÁSI PONTOK ÉS A BÁNTALMAZÁS TÉMÁJÁNAK ÉRTELMEZÉSE

A kutatások azt bizonyítják, hogy azok a gyerekek, akik családi erőszak tanúi vagy közvetlen bántalmazás áldozatai voltak, nagyobb valószínűséggel fognak erőszakot alkalmazni vagy azt elszenvedni felnőtt életük során.²

Az oktatási intézményeknek lehetőségük van arra, hogy kiderítsék, hogy a gyermek valamilyen bántalmazás tanúja vagy bántalmazott volt-e. Így tulajdonképpen az iskola és a többi oktatási intézmény az a hely, ahol idejében felismerhető a kiskorúak találkozása az erőszakkal, és felhasználhatóak a nők és a gyermekek elleni erőszak megelőzésére és az érintett személyek támogatására kialakított eszközök. A legutóbbi, 2008-ban készült reprezentatív szlovákiai felmérés szerint legalább minden ötödik nő tapasztalt már élete során erőszakot. Pontosabban a nők 21,2%-a tapasztalt erőszakot jelenlegi partnerétől³, és a nők 27,9%-a élt ált erőszakot élete során a volt partnerétől, és az esetek többségében a gyerekek is tanúi voltak ennek (70%). Az alapvető emberi jogok ügynökségének 2012-es felmérése szerint Európában⁴ bebizonyosodott a nők és lányok elleni erőszak nagy mértéke.

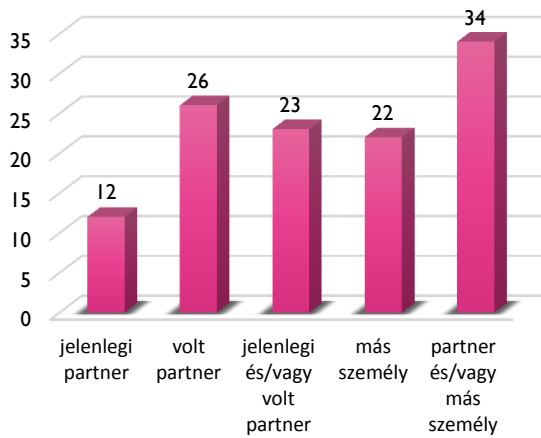
² Például gyermekkori bántalmazás és felnőttkori erőszak veszélye a partnerkapcsolatban: Nagy egészségügyi intézmények értékelése, Whitfield, C. L. és kol., Journal of Interpersonal Violence, 2003, 166-185. o.

³ Reprezentatív kutatás a nők elleni erőszakról Szlovákiában (Bodnárová, Filadelfiová, Holubová), Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2008.

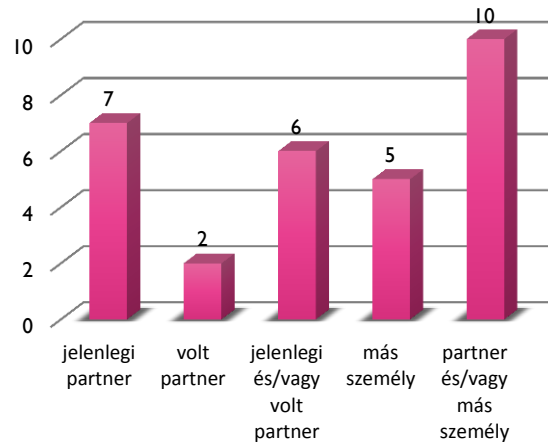
⁴ A nők elleni erőszak: Európai felmérés FRA 2014, Violence against woman an EU-wide survey. FRA, 2014. Szlovákiában 1512 beszélgetést készítettek 18-74 éves nőkkel (reprezentatív minta). A szlovákiai eredmények összehasonlíthatók az EU országainak eredményeivel és az európai átlaggal is.

1.-3. ábra

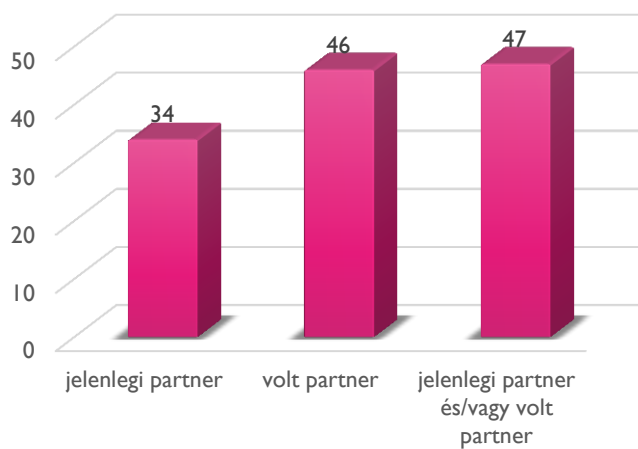
Lelki erőszakot elszenvedett nők száma a kapcsolatban a bántalmazó típusa szerint(%-ban):

Fizikai és/vagy szexuális erőszakot elszenvedett nők száma az utóbbi 12 hónapban (%-ban)

Fizikai és/vagy szexuális erőszakot elszenvedett 15 évnél idősebb nők száma (%-ban):

A kutatás ezen felül megállapította, hogy az erőszak veszélye fennáll a lányok esetében is.

Erőszak a nő gyermekkorában az elkövető/bántalmazó típusa és az erőszak fajtája szerint (%-ban, több lehetőség)	testi	szexuális	lelki
Apa (vagy mostohaapa, vagy nevelőapa)	59	5	58
Más férfi rokon	16	10	17
Tanító, orvos vagy pap	12	7	
Férfi ismerős, barát vagy szomszéd	9	36	
Anyja (vagy mostohaanyja, vagy nevelőanyja)	43	4	30
Más nőrokon	12		14
Tanítónő, orvosnő vagy papnő	9		
Nőismerős, barátnő vagy szomszédnő	6	9	
Ismeretlen férfi		44	

A gyerekek elleni erőszak előfordulásáról a felnőtt lakosság megkérdezésével Szlovákiában először 2013-ban történt felmérés. Hozzávetőlegesen minden ötödik megkérdezett (21,7%) elmondta, hogy ismer olyan gyereket vagy gyerekeket, aki(k) erőszaknak vannak kitéve. A kérdezettek több mint fele szerint Szlovákiában nagyon vagy eléggé elterjedt a gyerekek (18 éves korig) mind testi (51,2%), mind lelki (50,7%) bántalmazása. Csak 17 megkérdezett (1,6%) mondta, hogy Szlovákiában a gyerekek testi bántalmazása nem létezik. Körülbelül a kérdezettek egy negyede (26,4%) állította azt, hogy Szlovákiában a gyerekek szexuális bántalmazása nagyon vagy eléggé elterjedt. Nem egész 40%-uk állította, hogy kevésbé elterjedt jelenségről van szó, és majdnem minden tizedik válaszadó erről a kérdésről nem nyilatkozott.⁵

3.1 A nők elleni és a családon belüli erőszak mint társadalmi probléma

Történelmi tény, hogy csak a múlt század hatvanas éveiben sikerült a nőmozgalomnak a nyilvánosság elé tárni a háztartásokban folyó bántalmazást. A feminista mozgalom

⁵ A gyerekek elleni erőszak prevalenciája Szlovákia közvéleményében (Fico, Repková), Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2013.

hatására kezdett el változni a társadalom hozzáállása a nők elleni erőszakhoz. A családon belüli erőszak megszűnt magánügynek lenni és a szexuális és szexualizált erőszak sem volt többé tabu téma. Manapság már komoly társadalmi problémaként kezeljük, amely a kormányok, a társadalmi szervezetek, de az egyének figyelmét is igényli.

A jelenlegi álláspont a nők elleni erőszokról annak elismerése, hogy a nők elleni erőszak a nők emberi jogainak nemi alapú megsértése. A nők elleni erőszak felszámolásáért vívott harc célja, hogy a lányoknak és a nőknek biztosítva legyen és érvényesíteni tudják:

- az élethez való jogukat,
- a szabadsághoz és biztonsághoz való jogukat,
- azt a jogot, hogy ne legyenek kínzás, kegyetlen, embertelen és megalázó bánásmód vagy büntetés áldozatai,
- a törvény előtti egyenlőséghez való jogot,
- a házasságban és a családi kapcsolatokban való egyenlőségre való jogot,
- a lehető legjobb testi és lelki egészséghez való jogot,
- a megfelelő életszínvonalhoz való jogot,
- a kedvező és megfelelő munkafeltételekhez való jogot,
- egyenlő mértékű védelemhez való jogot a nemzetközi jogból következően, a nemzetközi vagy helyi fegyveres konfliktusok esetében.

3.2 A nők elleni erőszak előfordulásához hozzájáruló tényezők

Az utóbbi ötven évben a nők elleni erőszak problémájával különféle társadalmi és magánszervezetek, tudományterületek és szakterületek foglalkoztak, beleértve a büntetőjogot és a családjogot, a pszichológiát, a szociális munkát, a gendertudományokat, a közegészségügyet, a pedagógiát, különösen a genderpedagógiát és feminista tanulmányokat is. Minden szakterület saját szempontjából kutatta a nők elleni erőszak témáját. A patriarchátus mibenlétét, a szociális és társadalmi egyenlőtlenségeket, a családi nevelés módszereit vagy a pszichopatológiai kutatás egyes területeit emelték ki, mint a nők elleni erőszak létezésére ható elsődleges tényezőket. A tudományos ismeretek bővítésével arra jutottak, hogy a nők elleni és családon belüli erőszak létezése több egyéni, helyzeti/környezeti és társadalmi tényező jelenlétének vagy hiányának eredménye.

A nők elleni erőszokról és a családon belüli erőszokról szerzett ismeretek összetettsége, amely abból adódik, hogy ez az erőszak lényegileg és hatásában is eltér más erőszakos cselekedetektől, egy ún. szocio-ökológiai modell kialakításához vezetett. Ez a modell

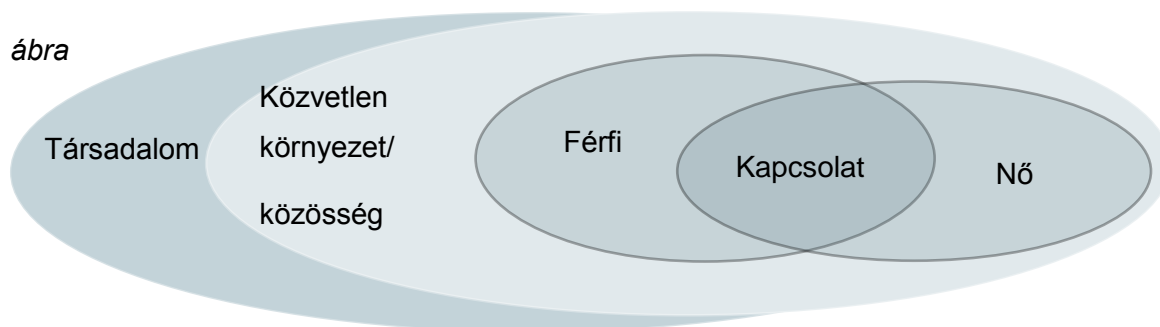
azon tényezők széles skáláját tartalmazza, amelyek az erőszak kockázatát növelik egyéni, kapcsolati, közösségi, társadalmi szinten, és rámutat mindezek kölcsönös kapcsolatára és egymást feltételező mivoltára.⁶

Annak valószínűsége, hogy egy férfi bántalmazó lesz-e, vagy egy konkrét közösségben a bántalmazás nagyobb mértékben fordul-e elő, a szocio-ökológiai modell öt szintjén elhelyezkedő tényezők kölcsönös kapcsolatától függ. Ezek magukban foglalják az egyéni tapasztalatot, a bántalmazó és a bántalmazott vagy veszélyeztetett személy személyiségjegyeit, a kontextust, amelyben a közös életük lejátsszódik, beleértve annak szociális jellemzőit és a szereplők egészségi állapotát. Tekintetbe veszi a környezet hatását is, amely a társadalmi normáknak megfelelően pozitívan vagy negatívan értékeli, hogy milyen viselkedés elfogadott a nő és milyen a férfi részéről, beleértve az erőszak és a hatalom alkalmazását, az érzések kifejezését, a tanácstalanság bevallását vagy a segítségkérés lehetőségét. Ezeket a normákat és társadalmi elvárásokat a társadalom szerkezeti felépítésének tényezői határozzák meg. Ezek közé a tényezők közé tartozik például a gazdasági hatalom és a döntéshozatali lehetőségek férfiak és nők közötti megosztása, az intézmények és autoritások tevékenysége, ideértve a vallás intézményét is, hiszen ezek befolyásolják az erkölcsi, politikai és gazdasági rendszerről alkotott normákat és elképzeléseket. Mindezek a tényezők befolyásolják azokat a jogi és gyakorlati eszközöket és folyamatokat, amelyek felhasználhatóak az erőszak áldozatainak vagy az erőszak által veszélyeztetett személyeknek a védelmére és támogatására.

A szocio-ökológiai rendszer egyik tényezője sem elég domináns egyedül, az erőszak azonban több tényező együttes hatásaként alakul ki. Nem minden férfi, aki erőszak áldozata vagy tanúja volt, lesz erőszakos a partnerével vagy a gyermekével szemben. Még ha impulzív természetű is, nincs szüksége arra, hogy a véleményét vagy a nő „szófogadását” erőszakkal kényszerítse ki, ha a partnerkapcsolattal és családi élettel szembeni elvárásai a nő és a férfi egyenrangúságának elismerésén alapulnak, és ha a szélesebb családjá, barátai, közössége nem tolerálja az erőszakot. A bántalmazott nőnek nagyobb esélye van kiszakadni a bántalmazó kapcsolatból, ha gazdasági önállósága biztonságot ad neki ahhoz, hogy megálljon a saját lábán, és el tudja tartani gyermekeit, ha nem tart környezete elítélésétől vagy a szegénytől a kapcsolatból való kilépése miatt, és ha feltételezi, hogy számára és gyermekei számára a közvetlen környezet és a felelős intézmények megfelelő támogatást nyújtanak.

⁶ A szocio-ökológiai rendszer rizikós tényezőit Lori L. Hsieh identifikálta először. Nők elleni erőszak: Integrált ökológiai rendszer, Hsieh L., Violence against Woman, 1998. str. 262-290

4. ábra

Nemi rendszer:	Normák :	Gyermekkori bántalmazás:	Kapcsolatok:	Gyermekkori erőszak:
<p>Egyenlőtlenségek, diszkrimináció, a nők túlterheltsége válás esetén.</p> <p>Kulturális normák: Kulturális pluralitás Egyéni önkifejezés/döntési lehetőségek. A nő tisztasága és a család becsületének hangsúlyozása.</p> <p>Gazdasági tényezők: A társadalom gazdasági fejlődése. A fizetett munka elérhetősége a nők számára.</p>	<p>A nők elleni és a családon belüli erőszak elfogadása. A nő és a gyerek kényszerítése a férfi szabályainak betartására. A gyerek fizikai bántalmazásának tolerálása. A férfi becsülete és a nő tisztasága közti összefüggés.</p> <p>Elégtelen szankciók: Az erőszak alacsony erkölcsi és büntetőjogi büntetése. A magánélet védelme.</p> <p>Szomszédság/közösség: Erőszak a közösségen belül. Nagy munkanélküliség Szegénység</p>	<p>Testi büntetés, családon belüli erőszak tanúja, egyéb trauma, pszichológiai diszfunkciók, aszociális viselkedés, kapcsolati problémákkal küszködő személy.</p> <p>Attitűdök : Az erőszak mint konfliktuskezelési eszköz elfogadása. A partnerkapcsolati erőszak elfogadása. A nemi hierarchián vagy a nemi egyenlőség nem egyértelmű elfogadásán alapuló attitűdök. A "hagyományos" nemi szerepek hangsúlyozása.</p> <p>Szociodemográfiai tényezők: Fiatal kor és alacsony képzettség. Függőségek. Törvénysértést elkövető barátok.</p>	<p>Egyenlőtlen döntési lehetőségek, kommunikáció hiánya, konfliktusokkal teli kapcsolat.</p> <p>Az erőszak színtere: <u>Helyzeti kiváltó okok:</u> szex/hűtlenség, az eszközök /háztartási munka megosztása, gyerekek vagy rokonok. A férfi alkoholizmusa.</p> <p><u>Patriarchális jellegű kiváltó okok :</u> A nő kétségbe vonja a férfi autoritását. A nemi szerepekből adódó elvárások nem kielégítő teljesítése. A nő autonómiájának lehetőségei.</p>	<p>Szexuális visszaélés, egyéb trauma, anya bántalmazásának tanúja.</p> <p>Attitűdök: A nők elleni erőszak tolerálása.</p> <p>Szociodemográfiai tényezők: Fiatal kor (felnőtt kori erőszak). A környezet elégtelen támogatása.</p> <p>Tényezők, amelyek különféle feltételek mellett másképpen hatnak : Nők foglalkoztatottsága. A nők hozzáférése a vagyonhoz.</p>

A szocio-ökológiai modell (4. ábra) felsorolja azokat a tényezőket, amelyek hozzájárulnak a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak kialakulásához és előfordulásához, áttekintést nyújt a lehetséges beavatkozás különféle szintjeiről, és feltünteti mindazt, amiről a nők elleni és családon belüli erőszakkal kapcsolatban nem szabad megfeledkeznünk.

Az öt szint mindegyikében jelen vannak a nők és férfiak egyenlőségével, a nemi szerepekkel, és a róluk való elképzelésekkel kapcsolatos attitűdök, magatartások. A nemi egyenlőség támogatása és a nemi sztereotípiák elleni harc kulcsfontosságú szerepet játszik a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzésében. A különféle tényezők kutatását és osztályozását, valamint a beavatkozás egyes területeinek a rész céljait egy közös cél köti össze, amely a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzése és csökkentése. A közös célok meghatározása lehetőséget teremt arra, hogy egységesen és összehangoltan lépjünk fel a megelőzés és az erőszak csökkentése érdekében.

Az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy az erőszak kialakulásához és fenntartásához a következő társadalmi és jogi normák járulnak hozzá, amelyek a társadalmi és emberi kapcsolatok alakításának kulcsterületei ⁷:

- *A nők és a férfiak egyenlőtlen helyzete: például a női és férfi szerepek megváltoztathatatlanak tekintése, a nemi egyenlőség kis támogatottsága, a nemi diszkrimináció figyelmen kívül hagyása, a maszkulinitás kultúrája, amely a férfi dominanciát és igényeket támogatja;*
- *Az erőszakra adott kulturális-társadalmi válasz: például olyan szociális normák és folyamatok, amelyek az erőszakot támogatják, beleértve annak figyelmen kívül hagyása és bagatellizálása vagy támogatása az erő és a hatalom kifejezőeszközeivel, az erőszak elégtelen társadalmi és/vagy jogi megtorlása;*
- *Az erőszak elleni védelem vagy támogatás korlátozása (törvényi és/vagy gyakorlati): például a magánélet és a családi élet védelmének látszólagos előtérbe helyezése, az anyagi és vagyoni forrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés, a speciális védelemhez és támogatáshoz való korlátozott hozzáférés.*

3.3 A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzése

Az erőszak megelőzése alatt azt a tevékenységet értjük, amelynek eredményeképpen csökken az erőszak előfordulása és a belőle következő károk, és ezzel együtt csökken

⁷ Reflecting on primary prevention of violence against women, Wahlen I., Wall L., ACSSA, 2011

az erőszak elszennvedőinek és elkövetőinek száma. A megelőzés elsősorban az erőszak okaira fókuszál, és célja jelentősen csökkenteni vagy megszüntetni azokat a tényezőket, amelyek az erőszak kialakulásához és folytatásához vezetnek. A megelőzés három szinten valósul meg: elsődleges, másodlagos és harmadlagos megelőzésként.

Az elsődleges megelőzés célja megakadályozni a probléma kialakulását. Ennek előfeltétele, hogy feltérképezzük azokat a társadalmi és helyzeti tényezőket, amelyek lehetővé teszik az erőszak kialakulását. A nők és a férfiak közötti gazdasági egyenlőtlenségek felszámolása például csökkenti annak valószínűségét, hogy a lányok és a nők gyengébb gazdasági helyzetük miatt függőségbe kerüljenek partnerüktől vagy férjüktől, hiszen ez a függőség csökkenti a bántalmazó kapcsolatból való kilépés esélyét. A nők számának növekedése a vezető pozíciókban, a parlamentben és a kormányban azt bizonyítja a lányok számára, hogy a nők önállóan dönthetnek, és döntéseiket a társadalom elfogadja. Ez növeli a nők és a lányok lehetőségeit olyan tekintetben, hogy határozottan lépjenek fel az erőszak ellen, ha az veszélyezteti vagy közvetlenül érinti őket. Másrészt, ha a másik félnek, a fiúknak megmutatjuk, hogy fontosak az érzéseik, és az érzékenység a férfi pozitív tulajdonsága, növeljük annak a lehetőségét, hogy érzéseiket a jövőben sokkal szélesebb skálán kifejezésre juttassák majd, mint csupán erőszakos cselekedetekkel. Az elsődleges megelőzést, amely a nőkre és a férfiakra irányul, és egyenrangúan támogatja a képzésüket, a munkapiaci elhelyezkedésüket, testi és lelki egészségüket stb. *szociális elsődleges megelőzésnek* nevezzük. Elsősorban az oktatás és a nevelés folyamatában alkalmazható megfelelő foglalkozásokkal. Az elsődleges megelőzést az oktatási és nevelési folyamatokon belül különféle kampányok és helyi programok is támogatják, amelyek célja a közösségi összetartozás érzésének megerősítése, és a közösség tagjaiban annak az érzésnek a megerősítése, hogy a fiúk és a lányok egymás biztonságáért és jóllétéért is felelősséget érezzenek.

A másodlagos megelőzés egy olyan szűkebb embercsoportra vonatkozik, amely tagjai nagyobb mértékben vannak kitéve annak a veszélynek, hogy elkövetők vagy bántalmazottak lesznek. A másodlagos megelőzés célja a közvetlenül fenyegető erőszakos viselkedés vagy a viktimizáció (az áldozattá nyilvánítás) kialakulása elleni gyors és hatékony fellépés olyan speciális programok segítségével, amelyek a veszélyeztetett csoportokra vagy egyénre szabottak. A másodlagos megelőzést olyan programok segítségével lehet megvalósítani, amelyek az erőszak elkövetésére hajlamos vagy az erőszak által veszélyeztetett személyeknek lehetőséget nyújtanak arra, hogy megfelelő szakmai vezetéssel, saját erejükből, vagy a közösség és szakemberek támogatásával megtalálják az erőszaktól kivezető utat. A másodlagos megelőzés nagyon fontos olyan közösségből származó gyerekek esetében, ahol

nagyobb mértékben fordulnak elő erőszakos cselekedetek, vagy olyan esetekben, amikor a gyerekek a nők elleni erőszak tanúi. A kutatások bebizonyították, hogy a családon belüli erőszaknak a gyerekekre akkor is többszörösen negatív hatása van, ha annak nem közvetlen elszenvedői. Nemcsak fizikai és lelki fejlődésükre bír romboló hatással, hanem növeli annak esélyét, hogy ha az apa bántalmazta az anyát, a fiúk gyakrabban fognak erőszakosan viselkedni, a lányok pedig gyakrabban élnek meg erőszakot, mint azok a kortársaik, akik ilyen erőszaknak gyerek- és fiatal korukban nem voltak kitéve.⁸

A harmadlagos megelőzés célja a bántalmazás folytatásának vagy ismétlődésének megakadályozása. Akkor alkalmazzuk, ha már sor került a bántalmazásra. Nem merül ki azonban abban, hogy megakadályozza a bántalmazót az erőszakos cselekedetek folytatásában, és megbünteti őt, hanem a bántalmazó attitűdjének és viselkedésének megváltoztatására is irányul. Az agresszor viselkedésének megváltoztatására irányuló szociális beavatkozás például a bántalmazók számára kidolgozott program. Célja felszámolni a fizikai, szexuális és érzelmi erőszakot és abúzust, gyermekkori szexuális visszaélést. (*Gyerekek elleni szexuális visszaélésnek* nevezzük, amikor egy felnőtt arra használja hatalmát és befolyását, hogy egy gyereket szexuális tevékenységekben való részvételre vegyen rá. Mivel egy gyerek életkoránál és függő helyzeténél fogva sosincs abban a helyzetben, hogy tájékozott, tudatos döntést hozzon egy szexuális cselekményről, minden felnőtt-gyerek közötti szexuális tevékenység erőszaknak minősül). A bántalmazóknak készült szociális-intervenciós programok arra ösztönzik őket, hogy vállalják a felelősséget tetteikért, és változtassanak attitűdjükön és a nőkről kialakított véleményükön. Fő céljuk az, hogy a bántalmazott vagy veszélyeztetett személy biztonságát növeljük. Nem a bántalmazó személy pszichopatológiájára összpontosít, hanem annak a magatartásnak az elsajátítása, hogy hogyan válassza és fejlessze ki magában az erőszakmentes viselkedést, érzéseket és attitűdöket.

A harmadlagos megelőzés központjában állnak azok a személyek is, akik az erőszakot átélték, vagyis a bántalmazottak, sajátos szükségleteikkel és érdekeikkel. A bántalmazást megélt személy támogatása és védelme és a másodlagos viktimizáció megakadályozása szintén a harmadlagos megelőzés céljai közé tartozik, ugyanúgy, mint a bántalmazók megbüntetése. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a repressziós apparátus (a büntetés eszközeinek és módjainak) hatékonysága egyenesen arányos azzal a hozzáállással, amilyen módon az áldozatokat és speciális helyzetüket

⁸ Violent childhood experiences and the risk of intimate partner violence in adults: Assessment in a large health maintenance organization, Whitfield C.L. a kol, Journal of Interpersonal Violence, 2003, str. 166-185.

kezeljük. Ezért a harmadlagos megelőzés legfontosabb pillére a bántalmazott személy pszichoszociális támogatása, jogi védelme és segítése, amely az erőszakkal szembeni egyértelmű fellépést jelenti, és azt is, hogy a bántalmazott személy átélt tapasztalatait és szavait sohasem vonjuk kétségbe, és ne bagatellizáljuk.

A megelőzés egyes szintjei között nincs éles határ. Nagyon valószínű, hogy az egyes esetekben két vagy mindhárom szint eszköztárából is szükséges lesz majd merítenünk.

Lássunk egy konkrét esetet. Az elsődleges megelőzés során az osztályban az egyik diák teljesen elutasítja azt az állítást, hogy az erőszak elfogadhatatlan, és saját tapasztalata példáján próbálja demonstrálni, hogy akarata erőszakos érvényesítése megfelelő volt az említett esetben. Az erőszakos jelenet diák általi leírása után a gyerekek nevetni kezdenek, azonban egy lányban, akiről már előzőleg is feltételezte a tanár, hogy bántalmazzák, erős érzelmi reakciót vált ki a történet, felkiált vagy sírva kirohan az osztályból. Egy ilyen eset során a pedagógus mindhárom megelőzési szinttel kell, hogy dolgozzon: az osztályközösség az elsődleges szinten van, és szükséges számukra nyomatékosan kifejtetni, hogy az erőszak sohasem nevetséges, és a róla szóló viccek bagatellizálják a következményeit, és így hozzájárulnak az erőszak tolerálásához. A fiú a másodlagos megelőzés megfelelő alanya, hiszen az ő véleménye azt bizonyítja, hogy nagy a kockázata, hogy elkövető lesz. A kislányt négy szemközt és biztonságos helyen biztosítani kell arról, hogy az érzései és benyomásai helyénvalóak, mert egy nehéz témáról volt szó, és fel kell kínálni neki a lehetőséget, hogy ha szeretne, beszéljen a gondjairól.

A nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzésére és csökkentésére irányuló kezdeményezések hatékonyságának értékelése és összehasonlítása azt bizonyítja⁹, hogy bár a nők elleni és családon belüli erőszak kialakulása és léte nem írható egyetlen tényező rovására, a legjelentősebb szerepe mégis a nemi szerepek és normák sztereotip megítélésének van. Ezért az erőszak elleni harc nem feledkezhet meg arról, hogy a megelőzési tevékenységek is főként erre a területre irányuljanak:

⁹ What works to prevent partner violence? An evidence overview, Lori L. Heise, Centre for Gender Violence and Health, LSHTM, 2011

A nemi szerepekhez és sztereotípiákhoz kapcsolódó normák és vélemények

Elméleti kiindulás és állítások

A nők elleni erőszak azon szociális normák¹⁰ és kapcsolatok eredménye, amelyek a férfiaknak ítélik a hatalmat a nők ellenőrzése felett, és kitűzik a nők szabad érvényesülésének és döntési jogának a határait a magánéletben és a közéletben egyaránt.

Igazságérték és érvek

Kvalitatív és kvantitatív kutatások bizonyítják, hogy a férfi autoritás elfogadása a nőkkel szemben mint a családi rend fenntartásának és a feleség vagy lány becsülete megőrzésének eszköze, növeli a nők és lányok ellen elkövetett erőszak arányát a társadalomban, és az erőszak intenzitását és következményeit is.

Milyen a hatékony beavatkozás?

Azok a kezdeményezések, amelyek célja a szociokulturális normák megváltoztatása, hosszú távon pozitív hatást mutatnak az erőszak előfordulása, főként intenzitása és formái tekintetében. Tovább kell fejleszteni és javítani azokat a módszereket, amelyekkel a szociokulturális normák változtathatók, és amelyekkel a megszerzett tudást hatékonyan fel lehet használni a nők elleni erőszak, főként a partnerkapcsolati és családon belüli erőszak előfordulásával szemben.

A gyermekkori bántalmazás veszélye

Elméleti kiindulás és állítások

A bántalmazás kiskorú tanúi és a családban bántalmazott gyerekek a stressz és a trauma hosszan tartó

Igazságérték és érvek

A fejlett országokban végzett empirikus kutatások megerősítik az összefüggést a gyermekkori bántalmazás veszélye és

¹⁰ Szociális normák alatt azt a valamely társadalmi csoport vagy maga a társadalom által elvárt követelményrendszert értjük, amelyet az tagjaitól elvár. Nagy hatással vannak az egyén véleményére, döntéseire és cselekedeteire, mert a kollektív elvárásoktól való eltérést általában negatívan értékelik, sőt büntetik pl. elutasítással, megszégyenítéssel, felelősségre vonással stb., szélsőséges esetben a büntetés a csoportból vagy a társadalomból való kizárást is jelentheti.

következményeit hordozzák magukban, ami negatív hatással van testi és lelki fejlődésükre és képességeikre, egyúttal növeli annak a veszélyét, hogy az erőszak később felnőtt életüknek, kapcsolataiknak és családi életüknek is a része lesz.

a felnőtt nők elleni erőszak bizonyos formái között. Nagyobb a veszélye a bántalmazó viselkedésnek, mint a bántalmazás elszívésének.

A kutatások azt is bizonyítják, hogy azok a férfiak, akik erőszakosan viselkednek a nőkkel szemben, másokkal szemben is hajlamosak az erőszakos bánásmódra. A társadalomellenes viselkedés a jövőbeni erőszak és a partnerkapcsolati erőszak egyik legfontosabb mutatója.

Milyen a hatékony fellépés ellene?

A gyerek-szülő kapcsolat javítására irányuló programok és a szülői kompetencia növelése pozitív hatással van a gyermekek agressziójának megelőzésére és kezelésére, a viselkedési zavarai és társadalomellenes cselekedeteik megelőzésére. Tovább kell fejleszteni és bővíteni az együttműködést azokkal a kezdeményezésekkel, amelyek a nemi szocializációval, az önfegyelemre való pozitív neveléssel, és a gyerek egészséges fejlődésének támogatásával foglalkoznak.

A nők gazdasági függetlenségének támogatása

Elméleti kiindulási pontok és állítások	Igazságérték és érvek
A nők gazdasági függetlensége erősíti a helyzetüket és függetlenségüket a partnerkapcsolatban, és növeli a lehetőségét annak, hogy el tudják hagyni a bántalmazójukat.	Főként hosszú távú szempontból bizonyított, hogy a nők gazdasági függetlensége csökkentheti a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak előfordulását. Rövid távon néhány nő profitálhat abból, hogy beléphet a munkapiacra, vagy vállalkozni kezd, más esetben azonban nem kell, hogy ez így legyen. <i>Milyen a hatékony fellépés?</i> Hosszú távú szempontból bizonyított, hogy a nők gazdasági függetlenségének növelése a nemi egyenrangúság támogatásával és a nemi szerepek sztereotip megítélésének megváltoztatásával együtt hozzájárul az erőszak csökkenéséhez.

A jogrendszer változásai az áldozatok érdekében és védelmében (az áldozatra fókuszáló megoldás)¹¹

Elméleti kiindulások és állítások	Igazságérték és érvek
A bántalmazott személyek izagságszolgáltatáshoz és effektív jogvédelemhez való egyenjogú hozzáférése a közjó érdeke.	Az elkövető/bántalmazó ellen folytatott rendőrségi eljárás és a bűnös elítélése a biztonság növelésének és a bűnözés csökkentésének eszköze. A büntetőjogi eljárások és az ítéletek száma a nők elleni erőszak esetében azonban nem fedik teljesen az erőszak előfordulásának arányát. A családon

¹¹ Az Európa Tanács „A Nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzése és felszámolása” című egyezménye tartalmazza azokat az aktuális nemzetközi sztenderdeket, amelyeket a demokratikus jogállamok a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzésének érdekében megállapítottak. Az Európai Unió szintjén az Európa Parlament és az Európa Tanács 2012/29/EÚ számú irányelve vonatkozik minderre, amely a bűncselekmények áldozatainak minimális jogi, támogatási és védelmi normáit szögezi le.

belüli erőszak speciális jellegét bizonyítja annak nagyfokú rejtettsége. Mivel nagymértékben látens jelenség, valódi elterjedtségét sohasem tudjuk teljesen felmérni ¹². A büntetőjogi következmények veszélye vagy a büntetés növelésének veszélye félelmet kelthet az elkövetőkben, másrészt azonban sok bántalmazott nő esetében partnere és gyerekei apjának büntetőjogi veszélyeztetettsége nehezítheti is a probléma megoldását.

Mi a hatékony megoldás?

A bántalmazott nők védelmére és támogatására kialakított törvények, intézkedések és folyamatok középpontjába éppen e nők érdekeit helyezik. Több országban (pl. Spanyolország, Ausztria) vezettek be ilyen speciális normákat. Az angol-amerikai térség tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a bántalmazott nők védelmére kialakított helyileg koordinált programok hatékonyak. Elérhető így az elkövetők büntetésének nagyobb eredményessége. Az erőszak előfordulására és az ismételt bántalmazásra azonban csak korlátozott hatásuk van.

¹² A büntetőjogi eszközök felhasználásának értékelése a nők és a gyermekek ellen irányuló családi erőszak terén, Szlovákia Legfelsőbb Ügyészsége (Generálna prokuratúra SR), 2002

4. A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak

4.1 A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak fogalma

A következő definíciókat az Isztambuli Egyezményben (az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni és a családon belüli erőszak megelőzéséről és felszámolásáról) és az Európa Parlament és Tanács 2012/29/EÚ számú rendeletében (a bűntények áldozatainak jogi védelmére és támogatására kidolgozott minimális normák) meghatározott fogalmakkal összhangban használjuk.

A nők elleni erőszak (Violence against women, VAW) az emberi jogok megsértésének és a nők diszkriminációjának minősül. A nők elleni erőszak bármely olyan, a nőket nemük miatt érő erőszakos tett, mely testi, szexuális vagy lelki sérülést okoz vagy okozhat nőknek, beleértve az effajta tettekkel való fenyegetést, valamint a kényszerítést és a szabadságtól való önkényes megfosztást, történjen az a közéletben vagy a magánszférában.

A nemi alapú erőszak (Gender-based violence, GBV) egy bizonyos személy ellen nemi hovatartozása, nemi identitása vagy nemi önkifejezése miatti erőszak. A bántalmazott nőnek testi, szexuális, lelki vagy vagyoni kárt okozhat¹³. Magában foglalja a közeli hozzátartozó által elkövetett erőszakot, a szexuális visszaélést, emberkereskedelmet, rabszolgaságot, és káros praktikák különféle formáit, mint például a kényszerházasság, a női nemi szervek megcsonkítása, és az ún. becsületbűntények elkövetése.

A családon belüli erőszak (Domestic violence, DV) fogalomkörébe a fizikai, lelki, szexuális, vagyon elleni erőszak különféle formái tartoznak, amelyek jellegzetessége, hogy olyan személy követi el, aki az áldozattal házastársi vagy partnerkapcsolatban él vagy élt, vagy más családtag tekintet nélkül arra, hogy az elkövető közös háztartásban él vagy élt-e a bántalmazottal¹⁴

¹³ Az Európa Parlament és a Tanács 2012/29/EÚ sz. irányelve, (17) bekezdés

¹⁴ Az Európa Parlament és a Tanács 2012/29/EÚ sz. irányelve, (18) bekezdés

Megjegyzés:

A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak elszenvetőit gyakran az „áldozat” elnevezéssel illetik. Mi, más forrásokkal megegyezve, amelyek arra törekcsenek, hogy pontosabban megnevezzék az erőszak elszenvetőinek helyzetét, a „bántalmazott személy” vagy bántalmazott nő fogalmat használjuk. Ez a fogalom véleményünk szerint jobban kifejezi, hogy az erőszakot átélta vagy átélő személy nem passzív elszenvetője annak, még akkor sem, ha ez a környezete számára nem nyilvánvaló, hanem aktívan tesz a védelme érdekében. Ennek elismerése a bántalmazott személyt megerősítheti, és azt is jelenti, hogy a helyzete dinamikusan változó és megváltoztatható.

Jogi kontextusban rendszerint a gyanúsított, vádlott vagy elítélt fogalma használatos az erőszak elkövetőjére. Kézikönyvünkben a bántalmazó vagy bántalmazó személy fogalmát használjuk. A sértett fél megnevezésére a szlovák jogrend a sértett fogalmat használja. Az áldozat fogalma a szlovák jogrendben mind a mai napig nem definiált. A „gyermek” (fiatalkorú) fogalma alapvetően minden olyan, nem nagykorú egyént jelöl, aki még nem töltötte be a 18. életévét.

A javasolt lépések azonban vonatkoznak a fiatal felnőttekre is, akik bántalmazásnak vagy bántalmazás veszélyének voltak kitéve. A bántalmazott gyerekek és a bántalmazás fiatalkorú tanúi egyéni védelemre jogosultak, és az ő védelmük elsőbbséget élvez a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak esetében.

Az erőszak nemcsak jogellenes cselekedet, hanem az erőszakot elszenvető egyén személyi jogainak megsértése is. Jelenleg erre a tényre nagy súlyt fektetnek, ami 2012-ben az [Európa Parlament és Európa Tanács 2012/29/EÚ számú irányelvének elfogadásához](#) vezetett, amely [a bűncselekmények áldozatainak minimális jogi, támogatási és védelmi normáiról](#) szól. Ez az előírás a társadalom érdekeinek védelme (bűnüldözés), az erőszakot elkövető személy jogai és a veszélyeztetett személy jogai közötti elképzelt háromszögben arra helyezi a hangsúlyt, hogy a veszélyeztetett személy fizikai, mentális és erkölcsi integritását figyelembe véve kell megítélni annak helyzetét és pillanatnyi szükségleteit. Amikor a társadalmi igazságosság és rend követelésekor figyelembe vesszük a bántalmazott személy szükségleteit, ezzel egyrészt elismerjük a bántalmazott személy legitim (aktív) helyzetét, másrészt növeljük a társadalmi igazságosság és rend megtartásának sikerét. A bántalmazott nők és

gyerekek különösen sérülékenyek.¹⁵ Nagy figyelmet kell fordítanunk az érdekeik védelmére alkotott intézkedésekre, mert különösen veszélyeztetettek a másodlagos és az ismételt viktimizáció, megfélemlítés és bosszú által.¹⁶ Nagyon fontos ebből a szempontból az is, hogy a bántalmazott személy helyzetét el kell ismernünk tekintet nélkül arra, hogy a bántalmazót elfogták-e, azonosították-e, letartóztatták, elítélték, és tekintet nélkül arra is, hogy milyen családi kapcsolat van vagy volt köztük.¹⁷

4.2 A nők elleni erőszak formái, a családon belüli erőszak ciklusa

Bár az „erőszak” fogalma nincs minden szlovákiai jogi előírásban definiálva, a jelenlegi elmélet és gyakorlat abban állapodott meg, hogy az erőszak a bántalmazás, az uralkodás, a fenyegetés, a hatalommal való visszaélés, fizikai vagy szexuális kényszerítés. A bántalmazás, az erőszak nem azonos a veszekedéssel vagy a konfliktussal. **A konfliktusban két egyenrangú partner áll egymással szemben, az erőszak pedig az, amikor az egyik fél visszaél a másik feletti hatalmával.** A bántalmazó a hatalmát használja az áldozattal szemben, és az erőszak gyakori célja, hogy az áldozat tehetetlen legyen, alávetett helyzetbe kerüljön, ami a bántalmazónak bizonyos fajta kielégülést jelent.¹⁸

A bántalmazó párkapcsolatban a bántalmazó az erőszakot vagy az erőszakkal való fenyegetést akarata érvényesítéséhez használja.¹⁹ A párkapcsolati erőszak kényszerítéssel, ellenőrzéssel, és olyan viselkedéssel kezdődik, amely később az esetek többségében fizikai erőszakhoz vezet. Az Isztambuli Egyezmény 33-39. cikkelye meghatározza az erőszak olyan fajtáit, amelyek bűncselekménynek tekintendők:

- *A testi (fizikai) erőszak olyan testi károsodást jelent, amely során a bántalmazó közvetlen vagy törvénytelen erőszakot használ, ideértve az olyan bántalmazást is, amely a bántalmazott megölésével végződik.*
- *A lelki erőszak olyan tudatos tett, amely komolyan sérti más személy lelki integritását, lelki nyomás vagy fenyegetés által.*
- *Az üldözés, követés a bántalmazott közvetlen vagy közvetett ellenőrzése vagy megfigyelése fizikai kontaktussal vagy anélkül. Többnyire akkor kerül rá sor, amikor*

¹⁵ Irányelv az áldozatokról. Előszó, 17., 18., 38. és 57. bekezdés.

¹⁶ Irányelv az áldozatokról, 55., 56. és 61. bekezdés.

¹⁷ Irányelv az áldozatokról, 19. bekezdés, Előszó, első mondat.

¹⁸ A Szlovák Nemzeti Tanács Határozata, 2012.10.15, 5 M Cdo 10/2012.

¹⁹ Walker, L (1979). Női Dicsőségcsarnok [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

a kapcsolat befejeződik, de a kapcsolat idején is előfordul. Többek között ide tartozik az online vagy offline zaklatás, megfigyelés, kémkedés, ami bántalmazott állandó félelemben és bizonytalanságban tartása.

- *Szexuális erőszak, megerőszakolás a nemi aktus minden tudatos formája, amelybe a bántalmazott nem egyezett bele. Ide tartozik a vaginális, anális vagy orális behatolás minden formája bármely testrészrel vagy tárggyal, az érintett személy beleegyezése nélkül, beleegyezés nélküli kényszerítés aktív szexuális cselekvésre egy harmadik személlyel. Ide tartozik a házastársak közötti nem önként végzett szexuális cselekvés.*
- *A kényszerházasság a bántalmazott testi és lelki kényszerítése a házasságra. Az Isztanbuli Egyezmény szerint ide tartozik az is, amikor a bántalmazottat külföldre csábítják, hogy ott házasságra kényszerítsék.*
- *A női nemi szervek megcsonkítása: ide tartozik az ebben való bármiféle segítség, részvétel, kényszerítés, rábeszélés, és a női nemi szervek vagy azok egy részének eltávolítása, kivágása, körülmetélése, összevarrása, ha az nem terapeutikus céllal történik.*
- *Abortuszra kényszerítés vagy kényszersterilizálás: a terhesség megszakítására való kényszerítés vagy a reprodukciós képesség befejezésére való kényszerítés a nő vagy lány előzetes beleegyezése nélkül.*
- *A szexuális zaklatás minden olyan szóbeli, nem szóbeli vagy fizikai szexuális jellegű cselekvés, amely a bántalmazott számára nem kívánatos.*

4.3 Az erőszak ciklikussága

Az erőszak ciklusának leírása segít jobban megérteni a családi erőszak dinamikáját. Az erőszak három fázisa egymásra épül, ismétlődik, amíg maga a nő nem szakítja meg, vagy valamilyen beavatkozás, segítség és támogatás nem szakítja azt meg.²⁰ Minden egyes fázis ideje alatt az elkövető kifelé szeretetteljes és nyugodt képet mutathat. Ennek ellenére a veszélyeztetett személyek/bántalmazottak iránti viselkedése az erőszak valamelyik formájában megnyilvánul.

²⁰ Walker, L (1979). Női dicsőségcsarnok [Women's Hall of Fame]. Ed D. Colorado.

A feszültség felgyülemelésének ideje

Ez a fázis néhány percig, de néhány napig is tarthat. A bántalmazó/agresszor kisebb szóbeli, érzelmi vagy fizikai kitörésekkel a félelem légkörét teremti meg. Ezek intenzitása folyamatosan nő. A bántalmazó mindenben hibát talál, ürügyeket keres a dühkitörésekhez. A bántalmazott személy és a gyerekei ebben a stádiumban szó szerint arra törekednek, hogy „láthatatlanok” legyenek, ne kövessenek el semmilyen hibát, mindenben a kedvére tegyenek és felkészüljenek az erőszakkitörés fázisára.

Az erőszakkitörés fázisa

A bántalmazó a felgyülemlett feszültséget nem tudja tovább magába fojtani, következik az erőszakkitörés. Ennek kiváltója mindig a bántalmazó lelkiállapota, annak ellenére, hogy kívülről úgy látszhat, mintha a kiváltó ok a nő vagy a gyerekek viselkedése vagy tettei lettek volna. Ez azonban csak kifogás és hazugság. Az erőszakkitörés destruktív, magáról az erőszak aktusáról van szó, amely különféle intenzitású és hosszúságú lehet. Lehet enyhe vagy erős, tarthat néhány percig vagy napig is. Ha a nő úgy dönt, hogy elhagyja a bántalmazó, ez mindig kitörést válthat ki, amely nagyon intenzív lehet.

A „mézeshetek” fázisa

Ebben a fázisban van jelen a legkisebb feszültség és a legkisebb a veszély. Gyakran szeretetteljes viselkedés jellemzi, a bántalmazó bűnbánóan viselkedik, bocsánatot kér, ígéretet, virágot hoz, kirándulást szervez, segít a háztartásban stb. A nő újra azt a férfit látja, akibe beleszeretett. Ez a bántalmazó tudatos stratégiai lépése, amellyel elnyomja annak a lehetőségét, hogy a nő kilépjen a kapcsolatból, esetleg csökkenti a környezet támogatását ehhez a lépéshez. Ha a nő a kitörés fázisában a saját és gyerekei védelmében cselekedett, ebben a fázisban visszatérhez a bántalmazóhoz, visszavonhatja a válókeresetét, a feljelentést, és igyekszik a dolgokat elsimítani. Ebben a fázisban támogatás nélkül nagyon nehéz a kapcsolat felbontása mellett döntenie.

5. ábra: Az erőszak ciklusai (a bántalmazás ismétlődő folyamata)

A tagadás időszaka

A 2. és a 3. szakasz között a bántalmazott személy vagy az erőszak/bántalmazás közvetlen tanúi az erőszak tagadásának fázisába kerülhetnek át. A bántalmazó/agresszor és a bántalmazott személyek hajlamosak alábecsülni az erőszakot, amit átéltek. Az agresszor tagadja, hogy bármilyen problémával küzdene. A nő vagy úgy tesz, mintha semmi sem történt volna, vagy minimalizálja a következményeket, és azt állítja, hogy többé biztosan nem történik meg – ezek az emberi lélek védekező mechanizmusai ahhoz, hogy meg tudjon bírkozni a traumatikus élményekkel.

Annak ellenére, hogy a bántalmazott személyek az erőszak ciklusán átesnek, nem biztos, hogy felismerik az egyes fázisok váltakozását, és azt sem, hogy az intenzitásuk növekszik. Az erőszakfázisok váltakozásainak törvényszerűségeiről beszélve

felhívhatjuk a figyelmet arra, hogy az erőszak a legnagyobb valószínűség szerint ismétlődni fog.

A bántalmazott nők leggyakrabban a segítő szakmák és a rendőrség szakembereivel találkoznak közvetlenül a támadás után. A támadás impulzus arra, hogy védelmet és támogatást keressenek, vagy olyan intenzív volt, hogy kihívták a rendőrséget, vagy szükség volt orvosi ellátásra. Minden ilyen kontaktus lehetőség arra, hogy az erőszak ciklusát megtörjük. Érzékeny és értő hozzáállást igényel, hogy a bántalmazott személyt megerősítsük elhatározásában.

A ciklus fázisainak hossza és jellemzőinek nyilvánvalósága főként a következők szerint változhat:

- *a kapcsolat jellege és hossza;*
- *szociális és gazdasági háttér;*
- *a nők és a gyerekek által átélt erőszak formái;*
- *a gyerekek vagy más érintett személy jelenléte;*
- *alkohol, más függőséget okozó szer vagy patológikus játékfüggőség*
- *segítség és támogatás, amelyet kapnak;*
- *az áldozat elszigeteltségének mértéke.*

Bizonyos stádiumok fedhetik egymást, míg mások néhány nap, hónap vagy év után jelentkezhetnek. Ez a ciklus eleinte egy egész évig is eltarthat. Idővel azonban olyannyira lerövidülhet, hogy minden héten vagy naponta ismétlődik. Végül a „mézeshetek” fázisa teljesen eltűnik, és csak a feszültség, a kitörés és a tagadás fázisa marad meg. Nagyon fontos tudatosítani, hogy milyen gyakran ismétlődnek és mennyi ideig tartanak az egyes fázisok. Ha rövid ideig tartanak, és már nincs jelen a mézeshetek fázisa, akkor ez azt jelenti, hogy az erőszak fokozódhat, és az egészségre veszélyes, sőt az életveszély is fennállhat.

A bántalmazott személyek, gyermekek vagy nők megértéséhez fontos tudnunk, hogy az esetek legnagyobb részében a bántalmazó az áldozatot hibáztatja, őt teszi felelőssé a rajta elkövetett erőszakért. Azt állítja, hogy amit a bántalmazott tett vagy nem tett, kiprovokálta azt, hogy bántalmazza őt.²¹ A bántalmazott nők általában a ciklus kicsúcsosodásakor, a támadás után kérnek segítséget, hívják a rendőrséget vagy a

²¹ Ezért nem szabad a bántalmazott személytől megkérdezni, hogy „miért” döntött vagy cselekedett úgy, hiszen nem tehetett másként, ha el akarta kerülni az erőszak kitörését. Ha a döntéseit és a tetteit értékeljük, ez a bántalmazottban olyan érzést kelthet, mintha őt tennék felelőssé az erőszakért, amit rajta követtek el.

szociális segítők. Segítséget kérhetnek akkor is, ha veszélyeztetve érzik magukat, vagy közvetlen veszélyben vannak, és azonnali segítségre van szükségük. A segítségkérés és az erőszak nyilvánosságra hozása az áldozat számára a legveszélyesebb időszak, mert az agresszor attól való félelmében, hogy elveszti a hatalmát a nő vagy a gyerekek felett, még fokozhatja az erőszakot. Az agresszor általában azzal fenyegeti a nőt, hogy ha elhagyja, elveszi tőle a gyerekeit, nem lesz hol laknia, pénz és vagyon nélkül marad, és a családja, a barátai majd akkor meglátják, „milyen is a valóságban“. Az erőszak fokozódása és/vagy mindezen veszteségekkel való fenyegetés miatt a bántalmazott nők inkább visszatérnek a bántalmazóhoz, vagy igyekeznek leállítani a büntetőjogi eljárást, mert a bántalmazó fenyegetéseivel egyedül nem tudnak szembenézni. A bántalmazott nők a reálisnak tűnő és konkrét lehetőségek alapján döntenek. Ha az erőszakból való kilépés távoli vagy elérhetetlen, nagyon nehéz az erőszak ciklusát megtörni.

4.4 A partnerkapcsolati erőszak: hatalom és ellenőrzés

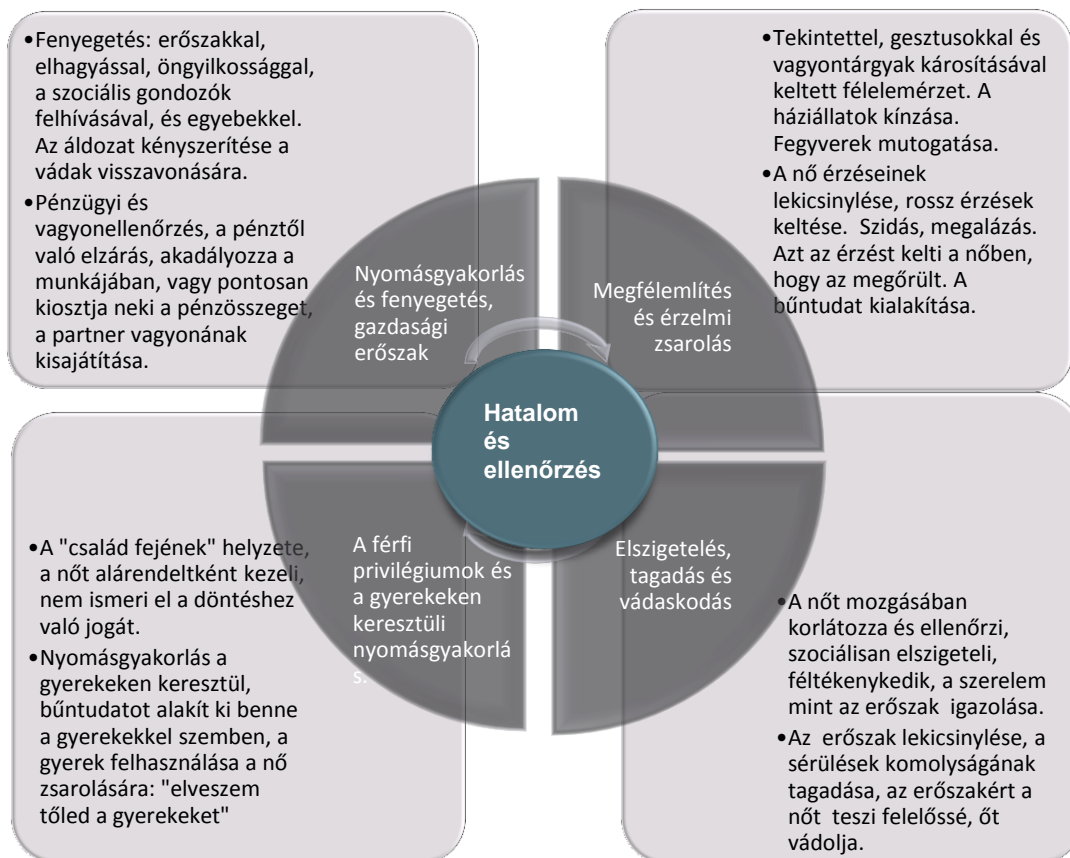
A férfiak erőszakos viselkedéséhez hozzájáruló jelentős tényezők közé tartozik a szocio-ökológiai modell szerint:

- *Az erőszak mint a konfliktusmegoldás módszerének elfogadása;*
- *A partnerkapcsolati erőszak elfogadása;*
- *A nemi hierarchián alapuló és a nemi egyenlőség nem egyértelmű elfogadásán alapuló attitűdök;*
- *A beidegződött nemi szerepek fenntartása.*

Ezeket a tényeket foglalja magában a hatalom és ellenőrzés elmélete, amely az erőszakot a nők „saját szerepében“ tartásának eszközeként értelmezi. A férfiak egy része korra, társadalmi, gazdasági helyzetre, nemzetiségre való tekintet nélkül nem fogadja el, ha a nő saját életet szeretne élni, vannak barátai, saját véleménye, esetleg el is hagyja a férfit saját elhatározásából, és elutasítja a rögzült társadalmi sztereotípiákat a női és férfi szerepekről. Ha a nő veszélyeztetve érzi magát, vagy nemi alapú visszaélés áldozata lett, akkor rendszerint megijed, fél az erőszak fokozódásától, sőt a halál fenyegetésétől, és az erőszakról általában szégyell beszélni. Gyakran bagatellizálja vagy mentegeti az erőszakot, hiszen nehéz bevallania saját magának, hogy a partnere bántalmazó személy. Az erőszak bevallását gyakran úgy tekinti, mint saját ítélőképességének és döntései helyességének megkérdőjelezését, hiszen senki sem úgy lép egy kapcsolatba, hogy visszaélés áldozata legyen, hanem szerelemből, és a harmonikus kapcsolat víziójával.

Ezt az elméletet ábrázolja a 6. ábrán látható **Hatalom és ellenőrzés köre**²². Az erő, a hatalom és az ellenőrzés különféle formáit ábrázolja, és azok hatását és összefüggéseit. A partnerkapcsolati bántalmazás dinamikáját magyarázza meg.

6. ábra: A hatalom és az ellenőrzés köre

4.5 Az erőszak hatása és következményei a nőkre és a gyerekekre

A bántalmazott nők és a gyerekeik rövid és hosszú távú következményekkel küzdenek – fizikai, lelki trauma, anyagi veszteség, az életminőség csökkenése. A személyes előfeltételek²³ és a társadalmi tényezők²⁴ minden egyes esetben meghatározzák az erőszak destruktív hatásának mértékét.

²² The wheel of power and control was developed in the United States by the Domestic Abuse Intervention Project (DAIP). További információk a következő weboldalon:

www.theduluthmodel.org/training/wheels.html.

²³ Pl. előzőleg tapasztalt már erőszakot, kis életképesség, alacsony önbizalom, alacsony tűrőképesség a stresszel és az erőszakkal szemben.

Fizikai következmények

A testi sérülés, vagyis a fizikai erőszak következménye a következő módon nyilvánulhat meg: kék foltok és karmolásnyomok, ütésnyomok, vágás, szúrás, különféle sebek, hasi vagy mellkasi sérülések, törött csont, fogak, égési sérülések, látás és halláskárosodás, fejsérülés, fojtogatás nyomai, háti és nyaki sérülések.²⁵ A sérülések nem csak magával a támadással vannak összefüggésben. Sokkal gyakrabban fordulnak elő olyan megbetegedések, amelyeket ún. „funkciókárosodásnak” vagy „stresszel kapcsolatos problémáknak” neveznek. Ilyen például az „ingerlékeny bél” szimptomája, emésztési zavarok, krónikus fájdalmak, az asztma rosszabbodása. Az Egészségügyi Világszervezet²⁶ tanulmányából kitűnik, hogy a bántalmazott nők (mindegy, hogy mikor élték át a bántalmazást) kétszer gyakrabban számolnak be arról, hogy megromlott az egészségük, és lelki és testi bajoktól szenvednek, mint azok a nők, akik nem voltak bántalmazás áldozatai.

Lelki következmények

A lelki trauma pusztító hatású lehet a bántalmazott nő gondolkodására. A nők képesek újra átvenni az uralmat az életük felett, ha segítséget, támogatást és bizalmat kapnak. Az erőszak lelki következményeinek gyógyítása nemcsak a pszichológusok felelősége. A munka hatékonyságának növelése érdekében minden segítő szakma képviselőinek tudatosítaniuk kéne, hogy milyen az erőszak lelki hatása. A 8. számú ábra azt mutatja, hogy milyen lelki következményei lehetnek a bántalmazott nőre az erőszaknak.

²⁴ Pl. a gyerekeke jelenléte, a támogatás elérhetősége, a társadalmi elszigeteltség, a bántalmazó veszélyességének mértéke, a szolgáltatások elérhetősége.

²⁵ Heise L, Garcia Moreno C. Violence by intimate partners (2002). In: Krug EG et al., (eds). World report on violence and health. Genf, Egészségügyi Világszervezet. 87–121

²⁶ Garcia-Moreno C. et al. (2005) WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women: initial results on prevalence, health outcomes and women's responses. Genf, Egészségügyi Világszervezet.

7. ábra: A családon belüli erőszak lelki következményei²⁷

Az bántalmazás következményeképpen a bántalmazott más személyekkel szemben agresszív lehet. Ezt tekintetbe kell vennünk, amikor a családban a gyermek vagy más családtag bántalmazásáról vagy elhanyagolásáról beszélünk. Az agresszív és erőszakos viselkedés vagy elhanyagolás a partnere által bántalmazott nő kimerültségének, félelmének és kilátástalanságának fokmérője lehet. Ezért a családon belüli erőszak minden esetben alaposan meg kell vizsgálni, ki mindenkori tartozik a bántalmazottak közé. A felkészült szakembernek fel kell ismernie az ilyen viselkedést kiváltó okokat, nem vádolhatja a bántalmazottat és nem vonhatja kétségbe a szavait. Épp ellenkezőleg, nagyon körültekintően kell eljárnia, hogy a bántalmazott

²⁷ Az illusztrációk az erőszak három stádiumát ábrázolják, szerzőjük Alberto Giuseppini képzőművész. A szerző engedélyével közöljük őket.

támasza legyen. A bántalmazott nőben kialakuló agresszió még sebezhetőbbé teszi őt, késleltetheti a bántalmazásból való kitörés idejét, és növeli a reviktimizáció lehetőségét.

A bántalmazott személy vádolása és a bántalmazás kétségbe vonása megerősíti őt abban a hitében, hogy ő a felelős az agresszor viselkedéséért. A valóság azonban teljesen más. Hiszen éppen a bántalmazó az, aki az áldozatot hosszan tartó lelki nyomásnak teszi ki. Azt állítva, hogy értéktelen, buta, és ő maga kényszeríti a bántalmazót arra, hogy erőszakosan reagáljon, mert az ő hibája, hogy nem viselkedett úgy, ahogy „kellett volna“ nem tette és mondta azt, amit kellett volna.

A bántalmazó gyakori stratégiája, hogy a családnak és az ismerősöknek azt állítja, hogy a nő találgat, labilis, lelki problémákkal küzd. A bántalmazó megszokott védekezési módja az, hogy azzal vádolja a nőt, azért hozta nyilvánosságra az erőszakot, mert fel akarja használni a férfi ellen, hogy válás esetén neki ítéeljék a gyerekeket vagy anyagi haszna legyen belőle, vagy ezzel akarja leplezni házasságon kívüli kapcsolatát. Az áldozathibáztatás a bántalmazó részéről gyakori jelenség.

A bántalmazó ellenőrzését és hatalmát a nő környezetének magatartása és reakciói is erősítik. A barátok, rokonok, sőt a rendőrség, a bíróság és az ügyészség is hajlamos tudat alatt a nőt hibáztatni a bántalmazásért. Amikor például a nő csak hónapokkal vagy évekkel a bántalmazás után jelenti fel a bántalmazót, a környezete hajlamos azt kérdezni, hogy akkor miért maradt vele továbbra is. Az erőszakért a nőt felelősségre vonó kérdések például: „Miért nem mentél el?“ „Mit tettél?“ „Mit mondtál neki, amivel feldühítetted?“

Az önvád és a környezet vádjai következtében végül a nő feladja a változás reményét. Amikor a bántalmazó bocsánatot kér, és megígéri, hogy megjavul (lásd: Az erőszak fázisai című részt), a bántalmazott nő bagatellizálni kezdi az erőszakot, ellentmondásosan viselkedhet és beszélhet.²⁸ Vannak nők, akik a bántalmazót elhagyják, de később visszatérnek hozzá, és vele maradnak. Ezt a *tanult védtelenség*²⁹-et az jellemzi, hogy a bántalmazás ciklusának minden sikertelen kísérlete után a bántalmazott nőben erősödik az a meggyőződés, hogy feleslegesen igyekszik. Ennek a következménye a még nagyobb elzártság, frusztráció és reménytelenség. Így

²⁸ Például felveszik a kapcsolatot a bántalmazóval vagy találkoznak vele, vagy beengedik a lakásba, annak ellenére, hogy onnan már hivatalosan kiutasították.

²⁹ Janoff-Bulman, R., & Brickman, P. (1982). Expectations and what people learn from failure. In N. T. Feather (Ed), Expectations and actions: Expectancy-value in Psychology. Hillsdale, NJ, Erlbaum.

a hatalom és az ellenőrzés ördögi köre bezárul: minél kimerültebb, védtelenebb és elszigeteltebb a nő, annál erősebbnek és hatalmasabbnak érzi magát a bántalmazó.

Az erőszak következményei korlátozzák a nő képességeit arra, hogy fel tudja ismerni az erőszakot, és védelmezni tudja magát és a gyerekeit. Az erőszak következtében kialakult lelki és testi leépüléssel kapcsolatban más tényezőkre is fel kell hívunk a figyelmet, amelyek akadályozzák a nőt abban, hogy a bántalmazót elhagyja. A lakhatási lehetőségek hiánya, a gazdasági függőség, a kicsi gyerekek, a közös gyermekfelügyelet, saját jogainak és igényeinek nem ismerete, a munkanélküliség, a támogató szolgáltatások hiánya, ez mind hozzájárul az elszigeteltség és a félelem növeléséhez, és az elkövető hatalmának és ellenőrzésének növekedéséhez is.

4.6 A nők elleni erőszak hatása a gyerekekre

A gyerekek az anya, a testvér, a nagyszülő vagy más családtag bántalmazása esetén nem csak az erőszak tanúi, hanem annak elszenvedői, bántalmazottak is lehetnek. A többszörös bántalmazást „poliviktimizációnak nevezzük”.³⁰

A gyermekek az erőszak közvetlen áldozatai lehetnek (elsődleges áldozat) vagy közvetettek, mint a családon belüli erőszak tanúi (másodlagos áldozat). Az e téren végzett kutatások azt bizonyítják, hogy ha nincsenek is közvetlenül kitéve az erőszaknak, az negatív hatással van rájuk.³¹ Ha az erőszakot a gyermek által szeretett személy követi el, akiben az megbízik, az erőszak hatása nem csak rövidtávú (félelem, szorongás, alvászavar, táplálkozási zavar stb.), hanem sokkal mélyebb hatással van a gyermek fejlődésére, hiszen az egészséges fejlődéshez biztonságos és védett környezetre és biztonságos és pozitív kapcsolatok kialakítására van szükség. A bántalmazott nők gyakran alábecsülik az erőszak hatását a gyerekekre. Azt hiszik, hogy a gyerek fiatal kora miatt nem tudatosítja az erőszakot, vagy például azért sem, mert amikor a támadás történik, nincsenek ott, például iskolában vannak, alusznak, vagy más helyiségben tartózkodnak.

Az erőszak következményeinek mértéke főként a gyermekek életképességétől függ³² és attól, hogy milyen hosszú ideig marad a gyermek a bántalmazó környezetben. A

³⁰ Finkelhor, D. Ormrod R. K., Turner H. (2007). Poly-victimization: A neglected component in child victimization, *Child Abuse and Neglect*, 31, 7-26.

³¹ Többek között: <http://www.apa.org/pubs/books/4317253.aspx>.

³² Az életképesség alatt azt a képességet értjük, amellyel a negatív hatásoknak ellenállunk, és helyre tudjuk állítani az eredeti állapotot.

kutatási eredmények pontosan rámutatnak arra, hogy az erőszaknak milyen hatása van a gyerekek viselkedésére és cselekedeteikre tekintettel fejlődésük kulcsszemponjtjaira.

6-11 éves gyerekek

A fejlődés kulcsszemponjtja:	Potenciális hatás:
Fokozottan tudatosítja saját és más emberek érzéseit.	Érzékenyebben reagál a családon belüli erőszakra, növekszik a mások biztonságáért érzett félelem (pl. az anya biztonságáért, a domináns apától való félelem).
Komplex véleményt alakít ki arról, hogy mi a helyes és helytelen, tudatosítja a fair play és a szándék fontosságát.	Növekedhet az erőszak racionalizálása, pl. az a tévhit, hogy a nők megérdemlik az erőszakot.
Az iskolai előmenetel és szociális siker nagy hatással van az önképére.	A tanulási képesség csökkenése (szétszórtság); hiányzik a pozitív visszajelzés, túlsúlyban van a negatív élmények érzékelése.
Növekszik a versenyszellem a közösségben.	Érzékenyen reagál azokra a hatásokra, amelyek a partnerkapcsolati erőszakkal kapcsolatos véleményt és viselkedést erősítik.
Azonosul a saját nemével.	Felismeri, hogy a nemi szerepek összefüggenek az erőszakkal: a nő mint áldozat, a férfi mint elkövető.
Növekszik a környezet, az iskola, a közösség, a média hatása.	Nagyobb a kockázata a versengésen belüli agresszióknak: iskolai zaklatás áldozata vagy elkövetője.

Serdülőkor

A fejlődés kulcsszemponjtja:	Potenciális hatás:
Az önkép és a családtól való függetlenség fontosságának növekedése.	Az erőszakmentes kommunikáció és cselekvés készségei fejletlenek lehetnek, a pubertáskori változások nagyon bonyolultak lehetnek a gyermek és a család számára is.
A felnőtté válás testi jelei, változásai.	Előfordulhat, hogy védeni akarja a bántalmazottat, fizikai ereje növekedésével támadó lehet, vagy fizikai erejével megfélemlíthet másokat.
A közösség hatásának fontossága, és a valahová tartozás és elismerés utáni vágy.	Igyekszik házon kívül tölteni az idejét, hogy meneküljön az erőszak elől. Nem megfelelő menekülési stratégiákat választ, pl. szökés, alkohol, kábítószer.

A kezdődő kapcsolatok a szexualitás, az intimitás, a kapcsolat kialakításának problémáját vetik fel.	Problémát okoz egy egészséges kapcsolat kiépítése, fennáll a bántalmazóvá vagy bántalmazottá válás veszélye.
A médiaüzenetek fokozott érzékelése.	Az ismételt viktimizáció negatív hatásának veszélye a média által bemutatott erőszakon keresztül.

Amikor a nők elleni erőszak, a párkapcsolati erőszak és a családon belüli erőszak eseteinek kapcsán a szakemberek kapcsolatba kerülnek azokkal a gyerekekkel, akik az erőszak tanúi, minden esetben tudatosítaniuk kell, hogy milyen romboló hatással van az erőszak a gyerekekre. Ha ezzel tisztában vannak, könnyebben tudnak majd döntést hozni a gyerekek szükségleteivel kapcsolatban.

A családon belüli erőszak jelentétére utalnak elsősorban a következő jelek ³³:

- *Az erőszak külső környezetre történő kivetítése (externalizáció): pl. a többi gyerekkel szembeni agresszió (zaklatás, verés, az első randevúkon történő erőszak); vandalizmus, aszociális viselkedés (hazugság, lopás);*
- *Az internalizált (befelé forduló viselkedés) növekedése: visszahúzóds, félelem, az új dolgok iránti érdektelenség, szorongás;*
- *Testi problémák növekedése: has- és fejfájás, fáradtság, étvágytalanság, étvágy megváltozása;*
- *A szociális készségek csökkenése: a kapcsolatalakítás és -megtartás készségének csökkenése, a segítségkérés csökkenése és a saját szükségletek kielégítésére törekvés csökkenése;*
- *Az erőszakot toleráló tanult magatartás: pl., hogy az erőszak elfogadható, ha „meg akarunk valakit leckéztetni”, az erőszak növeli a társadalomban elfoglalt „szerepünket”, elfogadható erőszakot használni, ha az ember el akar érni valamit;*
- *A kognitív képességek csökkenése: az összpontosítás és a figyelem képességének csökkenése, a szociális helyzetek nehezebb megértése.*

Ugyanúgy, mint a bántalmazott nők, a gyerekek is hajlamosak bagatellizálni és tagadni az erőszakot, vagy lehetnek ellentétes érzéseik is a két szülővel szemben. A beszélgetés folyamán nem kell, hogy az egyik fél oldalára álljanak, sőt a bántalmazó védelmére kelhetnek. Tagadhatják az erőszak létét, vagy pontatlan információkat nyújthatnak. Emögött leggyakrabban a félelem áll, a félelem az erőszak fokozódásától, sőt az anya megölésétől, saját helyzetük rosszabbodásától vagy a saját

³³ Edleson, 1999, a Rossman, Hughes a Rosenberg, 2000.

bántalmazásuktól való rettegés, vagy az, hogy ha nyilvánosságra kerül az erőszak ténye, a család helyzete és az arról kialakított kép romlik. A gyerekek attól is tarthatnak, hogy a bántalmazó börtönbe kerül. Egyrészt hajlamosak védeni és óvni a bántalmazott anyát, egyúttal ellenkezhetnek, és nyugtalan magatartást tanúsíthatnak, ha a családjukban az erőszak jelenlétét vizsgálják.

4.7 Az iskola és az oktatási intézmények feladata a gyermekek erőszak elleni védelmében³⁴

A nők elleni erőszaknak és a családon belüli erőszaknak kitett gyerekekkel való munka óvatosságot és szakmai hozzáértést követel. Az Európa Tanács utasításaival összhangban a gyermekbarát igazságszolgáltatást illetően³⁵ az Isztambuli Egyezmény előírja a szerződő feleknek, hogy speciális védelmet nyújtsanak a kiskorú áldozatoknak és tanúknak a nyomozás és a bírósági eljárás egész ideje alatt (56. cikkely).

Az iskola és az oktatási intézmények kötelesek olyan feltételeket teremteni, amelyek biztosítják a gyermekek egészséges fejlődését, megelőzik a szocio-patológiai jelenségek kialakulását, és biztosítják a gyerekek/tanulók biztonságát és egészségük védelmét. A pedagógiai alkalmazottak és szakalkalmazottak kötelesek védelmezni és respektálni a gyermekek és jogi képviselőik jogait. A pedagógiai és szakalkalmazottak kötelesek a neveléssel és képzéssel kapcsolatos tanácsadást vagy szakmai segítséget nyújtani a gyermeknek, tanulóknak vagy hallgatónak és jogi képviselőjének.

Ha a gyermek kéri, az iskola és az oktatási intézmény köteles azonnali segítséget nyújtani számára egészsége és élete védelme érdekében. Ebben az összefüggésben valósul meg a gyermek jogainak és jog által szavatolt érdekeinek biztosítása. Az iskola és az oktatási intézmény tehát aktívan kell, hogy tegyen a gyermek védelme érdekében. A pedagógiai és szakmai alkalmazottak folyamatosan kell, hogy figyelemmel kísérjék a gyermekek viselkedését, és annak esetleges változásait, a gyermek egészséges személyiségfejlődésének veszélyeztetése esetén azonnali védelmet biztosítsanak, és az iskola vezetésének bevonásával és a gyermek jogi képviselőjével megoldják a problémát. Javasoljuk, hogy a gyerekeknek biztosítsák a gyermekjogokról szóló információkhoz való hozzáférést, különösen, ami a gyerekek elleni erőszakot és a megelőzés és a segítség lehetséges formáit illeti, valamint a nők elleni erőszakról és a

³⁴ A gyermekek erőszakkal szembeni védelmével foglalkozó intézmények jogosultságainak és kötelességeinek áttekintése c. anyag alapján

³⁵ https://search.coe.int/c m/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804b2cf3

családon belüli erőszakról szóló információkhoz és a lehetséges segítséghez való hozzáférést is. A pedagógusoknak és az oktatásügyben tevékenykedő szakembereknek segítséget nyújthat az erőszak veszélyének közvetlenül vagy közvetetten kitett vagy bántalmazott gyermekek esetében a Pedagógiai és pszichológiai módszertani tanácsadó és megelőzési központ. A családdal együttműködve (a nem bántalmazó szülővel, vagy más megfelelő rokonnal), az iskolával és az oktatási intézményekkel pszichológiai ellátást nyújthat a gyermeknek³⁶ vagy jogi képviselőjének.

Minden esetben határozottan, de átgondoltan kell cselekedni. A bántalmazó szülő megszólítása és a vele való konfrontálódás további veszélyt jelent a gyermek és a nem bántalmazó szülő számára, komolyan veszélyezteti a testi épségüket, sőt életveszélyt is jelenthet! A külvilág, és különösen az intézmények érdeklődése a bántalmazó részéről szinte mindig a testi vagy lelki erőszak kirobbanását idézi elő. Ezért fontos, hogy körültekintően közeledjünk a nem bántalmazó szülőhöz, és minden egyes lépésünket megbeszéljük vele. Ha szükséges hivatalos lépéseket tennünk, a nem bántalmazó szülőt erről szintén tájékoztatnunk kell, és az intézkedések következményeit el kell neki magyaráznunk.

A gyermekek közvetlen bántalmazása esetén minden esetben hívni kell a Szociális Jogi Gyermekvédelmi és Gyermekfelügyeleti Hivatalt (orgán sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, a továbbiakban *SPODaSK*). Ha indokolt gyanú áll fenn, minden esetben kérjen tanácsot tőlük, és ne halogassa a megoldást arra várva, hogy közvetlen bizonyítékot talál az erőszakra.

4.8 Az iskola és az oktatási intézmények és a többi intézménnyel való együttműködés kötelessége

A Szociális Jogi Gyermekvédelmi és Gyermekfelügyeleti Hivatallal (SPODaSK) kapcsolatos teendők:

- 1) Jelenteni a hivatalnak a gyermek jogainak sérülését.
- 2) Együttműködni a SPODaSK döntéseinek végrehajtásában.
- 3) Együttműködni a gyermek helyzetének értékelését befolyásoló folyamatban és a helyzet megoldásának folyamatában.
- 4) Kérésre ingyenes tájékoztatást adni a gyermekről való gondoskodás szintjének megállapítása céljából.

³⁶ Az egészségkárosult gyerekeket kivéve.

A rendőrséggel kapcsolatos teendők:

- 1) Késedelem nélkül bejelenteni azokat a tényeket, amelyek bűncselekményre utalnak, ha ezt nem jelenti be az ügyészség.
- 2) Időben begyűjteni a kért dolgokat a büntetőjogi eljáráshoz.
- 3) Együttműködni a büntetőjogi eljárás folyamán felmerülő feladatokban.
- 4) Tájékoztatást és kért anyagokat benyújtani a rendőrség feladatainak teljesítéséhez.

A községi hivatallal kapcsolatos teendők

- 1) Együttműködni a községgel, ha veszélybe kerül a kiskorú nevelése és képzése, vagy a tanuló kötelező iskolalátogatása.

A Területi Önkormányzatot illetően (VÚC)

- 1) Együttműködni, hogy érvényesíteni tudja jogköreit.

A bíróságot illetően:

- 1) Együttműködni a bírósággal azon feladatai teljesítése folyamán, amelyek összefüggenek a büntetőjogi eljárással.
- 2) Időben eleget tenni a bíróság kérésének a büntetőjogi eljárás folyamán.

Az ügyészséget illetően

- 1) Késedelem nélkül tájékoztatni azokról a tényekről, amelyek arról tanúskodnak, hogy bűncselekmény történt, ha nem értesítjük a rendőrséget.
- 2) Időben eleget tenni a kéréseknek a büntetőeljárás céljainak megfelelően.
- 3) Együttműködni a büntetőeljárás folyamán azokban a kérdésekben, amelyek a büntetőeljárással összefüggenek.

Az Ombudsman hivatalát illetően

- 1) Teljesíteni a törvényből adódó kötelezéseket az ombudsman kérvényeivel kapcsolatban.

A Gyermekombudsmant illetően

Teljesíteni a törvényből adódó kötelezéseket a Gyermekombudsman kérvényeivel kapcsolatban

A további intézmények jogkörei az iskolákkal és az oktatásügyi intézményekkel kapcsolatban

A község az állami közigazgatás alapszintjén végzi tevékenységét a kiskorúak nevelését és

képzését illetően, a tanulók iskolakötelességének elhanyagolása esetén intézkedik az *Államigazgatásról és az oktatásügyről és az oktatásügyi önkormányzatiságról szóló törvény* § 6 paragrafusának 4 bekezdése alapján.

A község azon iskolák és oktatásügyi intézmények igazgatóinak számára, amelyeknek a fenntartója, a nevelés és oktatás kérdéseiben szervezési utasításokat adhat ki (az *Államigazgatásról és az oktatásügyről és az oktatásügyi önkormányzatiságról szóló törvény* § 6 paragrafusának 8. bekezdése c) pontja alapján). A község szervezési utasításokat adhat ki például a gyermekek erőszakkal szembeni védelme és annak megelőzése terén.

A Kerületi Önkormányzat azon iskolákkal és oktatásügyi intézményekkel, amelyeknek a fenntartója, együttműködik a nevelés és oktatás területén (Az államigazgatásról és az oktatásügyről és az oktatásügyi önkormányzatiságról szóló törvény 9 §, 8 bekezdés, i) pont alapján).

A Szociális Jogi Gyermekvédelmi és Gyermekfelügyeleti Hivatal (SPODaSK) jogosult felszólítani az iskolákat és oktatásügyi intézményeket az együttműködésre a hivatal végzéseinek végrehajtásában (§ 94 ods. 1 zákona o SPODaSK).

A Szociális Jogi Gyermekvédelmi és Gyermekfelügyeleti Hivatal (SPODaSK) jogosult felszólítani együttműködésre az iskolát és az oktatásügyi intézményt a gyermek helyzetének értékelése és a megoldás lépéseinek egyeztetése okából, és ingyenes tájékoztatást kérni a gyermekről való gondoskodás vizsgálata, megítélése terén (A **Szociális Jogi Gyermekvédelmi és Gyermekfelügyeleti** törvény 94 §, 5. a pontja, 3. bekezdése értelmében).

A bűnüldözési hivatalok (rendőr, ügyész) és a bíróság jogosult felszólítani az oktatásügyi intézményt a büntetőjogi eljáráshoz szükséges adatok időbeni benyújtására (Büntető Törvénykönyv 3 § 2. bekezdés).

A bűnüldözési hivatalok (rendőr, ügyész) és a bíróság jogosult az együttműködésre a büntetőjogi eljárás folyamán azon feladatok kapcsán, amelyek ezzel összefüggenek (Büntető Törvénykönyv, 3 § 1. bekezdés).

A rendőr jogosult tájékoztatást nyújtani a Rendőrségről szóló törvény alapján (A Rendőrségről szóló törvény 76 § 2. pont 6. bekezdése alapján).

5. MIRE FIGYELJÜNK, HA AZ ERŐSZAK TANÚJA VAGY ELSZENVEDŐJE BIZALOMMAL FORDUL HOZZÁNK

A pedagógusok és az oktatásügyi szakemberek kötelessége figyelemmel kísérni a gyerekek viselkedését, és védeni egészségüket és életüket. Ha egészséges

személyiségfejlődésük veszélyeztetve van, a szakemberek feladata megfelelő megoldásokat keresni. Minden gyermeknek joga van erre a védelemre és a segítségre. A már megtörtént bántalmazás konkrét eseteiben, de az elsődleges megelőzés esetében is nagyon fontos, hogy ne határolódjunk el az erőszaktól, bizalommal és empátiával forduljunk a gyerek felé, hallgassuk meg és vegyük komolyan, semmi esetre se bagatellizáljuk azt, amit közöl velünk.

A gyerekek nem azt várják, hogy titoktartást fogadjunk. Még ha tennénk is ilyen ígéretet, nem minden esetben tarthatjuk be. Fontos tudatosítanunk azt is, hogy **a pedagógusok és a szakemberek feladata nem a terápia, hanem az, hogy a gyereket meghallgassák, és elmagyarázzák neki a lehetséges megoldásokat.** Minden lépést el kell magyaráznunk a gyerek számára érthető módon, és mindenről előre tájékoztatnunk kell őt. Mindig a gyermek érdekeit kell szem előtt tartanunk, és főként a rá néző vagy a bántalmazott családtagra leselkedő veszély csökkentését, ha nők elleni vagy családon belüli erőszak elszenvedője vagy tanúja.

Megjegyzés:

Fontos, hogy a pedagógusok és az oktatási szakemberek ismerjék az illetékes szakemberek elérhetőségeit, mint pl. a rendőrség, szociális hivatal, stb. Léteznek a témáról kidolgozott dokumentumok, szabályok, amelyek leírják, hogyan kell kezelni a konkrét esetet, milyen sorrendben, milyen lépésekben kihez lehet fordulni, és hogyan lehet a lehető legérzékenyebben és leghatékonyabban kezelni a problémát.

Abban az esetben, ha az Ön intézménye nem rendelkezik ilyen szabályokkal, kezdeményezze azok megfogalmazását!

A nők elleni és a családon belüli erőszak koordinációs módszertani központja segítő kezet nyújthat Önnek a szabályok kifolgozásában.

5.1 Alapelvek

A veszélyeztetett személlyel folytatott beszélgetés folyamán, tekintet nélkül a korára tartsuk szem előtt, hogy minden eset egyedi, eltérő, és más-más intézkedést igényelhet. Az első helyen azonban mindig az erőszakot átélő/bántalmazott vagy általa veszélyeztetett személy életének, egészségének, szabadságának és méltóságának védelme áll. A beszélgetés közben elsősorban az alábbi elveket tartsa be:

- ✓ Higgyen a gyerekeknek!
- ✓ Ne ítélkezzen és ne az előítéletekre hagyatkozzon!

- ✓ Az információkat beszélgetés közben nyitott kérdés segítségével próbálja pontosítani, sosem értékeljen, ne kommentálja a saját meggyőződése szerint a gyerek állításainak igazságértékét!
- ✓ Akkor is higgyen a gyerekeknek, ha úgy tűnik, hogy nem mond igazat.
A gyerekek nem találnak ki történeteket arról, hogy szexuális visszaélés érte őket, sőt általában még a megtörtént eseteket is nagyon szégyenlik, és félnek elmesélni. Az erőszakot átélő vagy általa veszélyeztetett személyek, különösen a gyerekek számára nagyon nehéz beszélni a családon belüli erőszakról. Ezért abból az elvből kell kiindulnunk, hogy a bántalmazott személy vagy az erőszak tanúja mindig igazat mond.³⁷
- ✓ Vegye észre az esetleges testi sérüléseket, de ezeket ne kommentálja.
- ✓ Sohase utasítsa el, ha valaki bizalommal fordul Önhöz. Ha nem megfelelő az alkalom a nyugodt beszélgetésre, biztosítsa a gyereket arról, hogy a problémája érdekli, fontos, komolyan veszi, és egyezzenek meg, hogy a lehető legrövidebb időn belül megbeszéljük, vagy keres egy szakembert vagy egy kompetens személyt, aki segíteni tud majd neki.
- ✓ Egyértelműen el kell utasítania az erőszakot!
- ✓ Minden esetben biztosítani kell a gyereket arról, hogy nem ő a felelős az erőszakért.
- ✓ Finoman és érzéssel kell elmagyarázni a gyerekeknek, hogy az Ön kötelessége védelmezni a gyerekeket és/vagy édesanyjukat az erőszaktól, és az ő érdekükben cselekszik.
- ✓ Minden tervezett lépést előre közöljön a gyerekekkel, és magyarázza el neki, hogy mit jelentenek majd az ő és a nem bántalmazó szülője számára;
- ✓ Beszéljen a gyerekekkel a megfelelő módon úgy, hogy megértse önt. Előre biztosítsa őt arról, hogy ha valamit nem fog érteni, bármikor kérdezhet, és mindent elmagyaráz neki.
- ✓ Néha az áldozat nincs teljes mértékben tisztában a helyzet veszélyeivel, ebben az esetben megfelelő módon kell őt tájékoztatni az erőszakos kapcsolat kockázatairól, és következményeiről. Ez különösen fontos a fiatal lányok esetében, akik a saját kapcsolatukban élik át az erőszakot, miközben romantizálják azt.

³⁷ Az áldozat igazmondásának alapelvéről van szó, amelyet az Európa Parlament és Tanács 2012/29/EÚ számú Irányelve mond ki, amely a bűncselekmények áldozatainak jogi, védelmi és támogatási normáit szögezi le.

- ✓ Tájékoztathatjuk őt a létező segítség módjairól, esetleg felhívhatjuk a figyelmét arra, hogy a tanácsadó szervezetek anonim módon is nyújtanak segítséget telefonon vagy interneten keresztül.
- ✓ Minden eset más, és különféle intézkedéseket igényelhet, az első helyen azonban mindig a bántalmazott vagy a bántalmazás által veszélyeztetett személy életének, egészségének, szabadságának és méltóságának védelme áll.

5.2 Mire figyelünk a bántalmazott személlyel kapcsolatban?

Vannak olyan tényezők, amelyek jelentős mértékben befolyásolják a bántalmazott nők és gyermekeik biztonságát. A gyermekkel való beszélgetés közben főként a következő információkra figyelünk:

- *Jelenlegi vagy régebbi erőszakról van-e szó?*
- *Közvetlen veszélyben van-e a gyerek?*
- *Hogy érzi magát a gyerek, és mit gondol erről a helyzetről?*
- *Akar-e további lépéseket tenni a gyerek? Be akarja-e valakinek jelenteni a történeteket?*
- *Mivel próbálkozott a múltban már a gyerek, és ez mennyiben segített neki?*
- *Ismer-e a gyerek a környezetében valakit, aki segíthetne neki?*

Ha a gyermek bántalmazás áldozata vagy a nők elleni vagy családon belüli erőszak tanúja és:

- *a gyermek édesanyja várandós, vagy 3 évnél fiatalabb gyermeket nevel,*
- *a bántalmazó személy fegyvert tart, vagy hozzáférhet valamilyen fegyverhez,*
- *a bántalmazó személyt a múltban már elítélték bűncselekményért,*

mérlegelje, hogy ha nincs is közvetlen bizonyítéka a gyermek zaklatásáról vagy elhanyagolásáról, tájékoztatja a szociális hivatalt és konzultálja velük a problémát.

5.3 Mit kerülünk a bántalmazott személlyel való beszélgetéskor?

Ne hagyja figyelmen kívül a saját érzéseit: ha azt gondolja, hogy egy gyerek bántalmazás áldozata vagy tanúja, ügyeljen arra, hogy a problémát ne bagatellizálja vagy ignorálja.

A „miért”-tel kezdődő kérdések nem megfelelőek, mert olyan hatást kelthetnek, hogy ítélkezik a döntés és a cselekvés felett: ne kérdezze, hogy mit tett az áldozat, vagy hogy nem „provokálta-e” az agressziót, ne kérdezze, miért nem tette ezt vagy azt. Csak azt kérdezze meg, mi történt.

Sohase utasítson el senkit azzal, hogy az erőszak magánügy. Ne mondja azt, hogy semmit se tehet érte.

Nagyon óvatosan bánjon a testi érintésekkel és a testi közelséggel.

A professzionális segítséget hagyja a megfelelő szakemberekre és hivatalokra; az ön feladata, hogy meghallgassa, és ne értékelje a helyzetet, nem kell szaktanácsot nyújtania. Ha kétségek merülnek fel Önben, jobb még azelőtt tanácsot kérni egy szakembertől, mielőtt valamit tesz. Tanácsot adhat az iskolai pszichológus, az erőszak-megelőzés szakemberei, a Szociális Jogi Gyermekvédelmi és Gyermekfelügyeleti Hivatal (SPODaSK), és a Nők elleni erőszak országos zöld vonalán dolgozó szakemberek (0800 212 212) is.

6. LEHETSÉGES FOGLALKOZÁSOK FIATALOKNAK AZ ERŐSZAK MEGELŐZÉSE TÉMAKÖRBE

A gyerekek egy része élete folyamán találkozik a nők elleni erőszak különféle formáival mint bántalmazott vagy veszélyeztetett személy vagy bántalmazó, ami gyakran jelentős mértékben megváltoztatja testi és lelki életüket, tanulási teljesítményüket és kapcsolataikat. A 14-18 éves korosztály esetében nagyon fontos ezzel a témával foglalkoznunk, nemcsak a megelőzés szempontjából, hanem azért is, hogy a már életükben jelenlévő erőszakot megállíthassuk. A fiatal nőknek és férfiaknak, lányoknak és fiúknak szükségük van olyan támogató rendszerekre és biztonságos helyekre, ahol képesek lesznek értékelni kapcsolataikat, felismerni azok pozitívumait, és egyúttal ellenérveket felhozni azokkal az értékítéletekkel és véleményekkel szemben, amelyek támogatják az erőszakot.

Két bevált foglalkozást mutatunk be, amelyeket e segédanyag információit felhasználva Önök is kipróbálhatnak a tanítás folyamán. A foglalkozás elején mindenképpen magyarázzuk el a gyerekeknek, hogy a nők elleni erőszak lesz a téma. Győződjünk meg róla, hogy értik, miről lesz szó, és ismertessük meg őket az erőszakkal kapcsolatos tényekkel.

A nők elleni és gyermekek elleni erőszak gyakoriságának okán biztosan lesz az osztályban olyan gyerek, aki erőszak áldozata vagy tanúja a családban. Gondoljunk erre a tényre, és a gyerekekkel előre egyezzzünk meg, hogy ha valakinek kellemetlen ez a

téma, az jelezze, és kimehet az osztályból. Ideális, ha a foglalkozást ketten vezetik, és az egyikük kikísérheti a gyereket az osztályból, és vele lehet, amíg úgy gondolja, vissza tud jönni, vagy kint beszélgethet vele. Ha erre nincs lehetőség, akkor az óra után kezdeményezzen beszélgetést a gyerekekkel.

Mindkét foglalkozás célja a magatartás formálása. Alapja néhány állítás, amelyekkel kapcsolatban egyértelműen állást kell foglalni. A gyakorlatban gyakran találkozunk azzal, hogy az állítások megítéléséhez a résztvevőknek hiányzik a „harmadik lehetőség”. Bár néhány állításnál nehéz lehet egyértelműen állást foglalni, mégis éppen a vita, amelyet ezek kiváltanak, vezethet a helyes magatartás, attitűd kialakításához és a lehetséges megfelelő változáshoz. Az ön feladata irányítani a vitát, és tényeket felhozni, amelyeket éppen ebben a segédanyagban foglaltunk össze.

Emberi jogok

Az emberi jogok és szabadságjogok mindenkire vonatkoznak. A nők elleni erőszak ezek egész sorát szegi meg, és éppen ezt foglaltuk össze ebben a kézikönyvben. A gyerekek általában megfelelő tudással rendelkeznek a jogaikról. Számunkra bevált azzal kezdeni a munkát, hogy megkérdezzük a gyerekeket, sorolják fel, mely emberi jogokat korlátozza, sérti a nők elleni és a családon belüli erőszak. A helyes válaszokat felírjuk a táblára, és a foglalkozás alatt aktívan dolgozunk ezekkel a tényekkel.

6.1 Téma: Egészséges és nem egészséges kapcsolat

A foglalkozás célja: segíteni a diákokat abban, hogy felismerjék és megkülönböztessék az egészséges és a bántalmazó kapcsolatot, és vitára készítetni őket a témáról.

A munka formája: csoportmunka, amelyet vita követ. A csoportmunka ideje alatt a csoporton belül vitatják meg a témát, végül, a csoportmunka prezentálása közben, vagy az eredmények összehasonlítása közben kerül sor az egész osztályt bevonó vitára.

Feladat: A diákok kártyákon különféle helyzetleírásokat és szempontleírásokat kapnak, amelyek előfordulnak egy kapcsolatban. A feladat besorolni az egyes szempontokat az egyik oszlopba: az egészséges vagy nem egészséges kapcsolathoz.

Vitatémák: Milyen az egészséges kapcsolat, és mi már nem az, hol húzhatjuk meg köztük a határt (például a határ a figyelmesség és a féltékenység és az ellenőrzés között, hol a határ a veszekedés és a rágalmozás, vádaskodás között), a negatív érzések egészséges kifejezése stb.

A kapcsolati helyzetek és szempontok példái – a tanár az osztály igényeihez igazíthatja a példákat.

EGÉSZSÉGES KAPCSOLAT	NEM EGÉSZSÉGES KAPCSOLAT
A partnerek kölcsönösen megbíznak egymásban, a bizalmat pedig a viselkedésük alapján érdemelték ki.	A partner beleszólhat, hogy a másik milyen ruhát visel, milyen zenét hallgat stb.
A partnerek őszinték egymáshoz a kapcsolatukat érintő dolgokban.	A partnerek minden szabad idejüket együtt kell, hogy töltsék, és csökkenteniük kell a barátaikkal töltött időt.
Rendben van, ha a partnerek nem beszélnek néhány dologról, amely nem érinti a kapcsolatukat.	Ha egy kapcsolatban az egyiknek más a véleménye, természetes, hogy ez a másikat feldühíti.
A partnerek együtt döntenek, és megbeszélik a közös döntést.	Egy kapcsolatban megtörténhet, hogy erőszakos cselekedetre kerül sor (mozgáskorlátozás, pofon, erős szorítás stb.).
Nincs különbség abban, hogy mit szabad a lánynak és mit a fiúnak.	A partnerek kimondhatják azokat a dolgokat is, amelyekkel megsebezhetik vagy nevetségessé teszik a másikat.
A partnerek szabadon beszélgetnek a szexről, arról, kinek mi felel meg, és hogy használjanak-e és milyen fogamzásgátlást.	A féltékenység minden kapcsolat része, és ha a partnerek nem féltékenyek egymásra, akkor nem is szeretik egymást.
Ha eltér a véleményük, beszélnek róla, és olyan megoldást keresnek, amely mindkettőjüknek megfelel.	Egy kapcsolat nyugalmához hozzá tartozik a szexuális élet is, és az egyik partnernek alkalmazkodnia kell a másik igényeihez.
A partnerek respektálják és tisztelik egymást.	Rendben van, ha az egyik partner a másik mobiltelefonját, FB-profilját vagy e-mailpostáját ellenőrzi.
Mindkét partnernek joga van saját önálló élettre, ha szüksége van rá.	A nőknek és a férfiaknak egy kapcsolatban pontosan meghatározott helye van, és ehhez kell magunkat tartaniuk.

6.2 Téma: Tévhitek és tények a nők elleni erőszakról

A foglalkozás célja: segíteni abban, hogy a diákok tudatosítsák, mi a különbség a nők elleni erőszakról kialakult tévhitek és a tények között, és vitázni a témáról.

A munka formája: csoportmunka és azt követő vita.

A csoportmunka ideje alatt a csoport arról vitázik, egyetért, nem ért egyet vagy nem tudja megítélni az állítás igazságértékét.

Feladat: A tanár az osztály három sarkában elhelyez egy-egy feliratot: egyetértek, nem értek egyet, nem tudom kijelentésekkel. Ezután felolvassa az egyik tévhitet, és megkéri a diákokat, hogy álljanak abba a sarokba, amelyik kifejezi a véleményüket. Ezután megkérdezi, miért ez a véleményük. A vélemények kifejtése után megmagyarázza, miért van szó tévhitről, és miért káros az a bántalmazott emberekre.

Vitatémák: Miért nem igazak a nők elleni erőszakról szóló mítoszok, és hogyan árthatnak az áldozatoknak.

Mindig hangsúlyoznunk kell, hogy az erőszak megengedhetetlen, soha nem tolerálható!

Példahelyzet: A tanár/-nő az osztály szükségleteihez igazíthatja a példákat.

TÉVHITEK	TÉNYEK ³⁸
<p>A családon belüli erőszak magányügy, ezért az államnak nincs joga beavatkozni.</p>	<p>Az állam felelős minden állampolgára emberi jogainak védelméért és azok biztosításáért, és kötelessége közbelépni, ha ezek veszélyben vannak, vagy nem tartják be őket.</p> <p>A nők elleni erőszak a élethez, egészséghez, vagy emberi méltósághoz való jog sérelmére elkövetett ún. hivatalos sérelmek közé tartozik, amelyek esetében a büntetőjogi eljárás során az állam vádolja és bünteti meg a tetteseket.</p> <p>Az erőszakos cselekedetek büntetendők, tekintet nélkül arra, hogy a családban vagy azon kívül követik el őket.</p>
<p>A nők legalább részben felelősek azért, hogy bántalmazzák őket – provokatívan vagy kihívóan viselkednek.</p>	<p>Az erőszakot semmi sem igazolja. Az erőszakos embernek mindig van lehetősége nem erőszakosan viselkedni. Semmilyen körülmények között nem lehet felmenteni az elkövetőt a felelősség alól, és az áldozatot felelőssé tenni érte. Azok a lányok és nők is erőszak áldozataivá válnak, akik hibátlanul viselkednek. Az erőszakos személy gyakran tartja provokációnak azt a viselkedést, amit önmagánál természetesnek tart, például a fáradtságot, a kései érkezést, a szabadidő eltöltését baráti körben stb.</p>
<p>A nők erőszakos partnert választanak.</p>	<p>Minden ember szeretetben és biztonságban szeretne élni, nem akar bántalmazott vagy áldozat lenni. A párkapcsolatban általában bizonyos idő eltelte után jelentkezik az erőszak. Sőt, néhány viselkedési formát a hagyományos értékek kifejezésének tekintenek. A hagyományos értelemben vett „védelmező” vagy „lovag” ellenőrző férfivá válik. A „mély szerelem” dühös féltékenységgé változik és az „örülten szeretlek” a „jogom van hozzád és a testedhez” állításra változik. Általában mindez észrevétlenül történik, gyakran nehéz tudatosítani, hogy már elkezdődött az ellenőrzés, az elnyomás és a hatalommal és az erővel való visszaélés.</p>
<p>Ha nem ver, akkor az nem erőszak.</p>	<p>Éppen ellenkezőleg, sok áldozat éppen azt állítja, hogy inkább kapna egy pofont, mint</p>

³⁸ Feldolgozás a következő anyag alapján: [http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-\(cd-rom\)/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/myty-a-fakty-o-nasili-na-zenach](http://www.ruzovyamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-(cd-rom)/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/myty-a-fakty-o-nasili-na-zenach)

	<p>hogyan átélje a lelki szenvedéseket: megfélemlítést, fenyegetést, megalázást, ignorálást stb. A hosszan tartó és ismétlődő lelki terror ugyanolyan káros a testi és lelki egészségre, mint a fizikai vagy szexuális erőszak. A lelki erőszak mindig a fizikai erőszak kísérője.</p>
<p>Az erőszakot elkövető személy pszichopata.</p>	<p>Az erőszakot elkövető bántalmazók többnyire „normálisak”, tudják, hogy tetteik nem helyesek. Ezért is része az erőszakot alkotó ciklusnak a mézeshetek szakasz. Ez idő alatt a bántalmazó biztosítja a nőt arról, hogy megbánta, amit tett, és nem fog ismétlődni, mert tudatosította, hogy ha továbbra is bántalmazná, az áldozat elhagyná őt.</p>
<p>A nő elégedett a bántalmazó kapcsolatban, az erőszak jó neki, hiszen egyébként már régen elment volna.</p>	<p>Az erőszakot átélt nők mindig megpróbálnak kitérni az erőszak elől. Nem tudjuk, hogy a nő milyen stratégiákat választott, és próbált ki, hiszen az erőszak rejtve, titokban történik. Azt a döntést, hogy nem megy el, alapvetően meghatározza az attól való félelem, hogy mi történne azután, hogy elmenne. A kilépés pillanata veszélyes, a legtöbb gyilkosság akkor történik, amikor a nő kinyilvánítja, hogy elmegy vagy elindul. Az erőszak része mindig annak a fenyegetése is, hogy az erőszak tovább növekszik, vagy a nő fedél nélkül marad vagy a gyerekeit veszti el.</p>
<p>A bántalmazó nehezen tud uralkodni magán, és a bántalmazás felindulásból elkövetett tett.</p>	<p>A partnerkapcsolati erőszakot és a családon belüli erőszakot általában felindultságból elkövetett tettegességgént, affektív viselkedésként értékelik. Számunkra gyakran elképzelhetetlen, hogy valaki az erejét és hatalmát a felesége, partnere, gyereke, idősebb vagy egészségkárosult rokona ellen használja.</p> <p>A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak viszont kiválasztási alapon működik, vagyis a bántalmazó ellenőrzése alatt tartja az erőszakot, bár agresszív a partnerével vagy a gyerekeivel szemben, de sohasem üti meg felindulásból a főnökét.</p>
<p>A bántalmazó nem tehet róla, hogy erőszakos, hiszen őt is bántalmazták gyermekkorában.</p>	<p>A bántalmazó tudja, hogy a viselkedése nem elfogadható, ezért rejti el a környezetétől, például máshogyan viselkedik az áldozattal szemben, a nyilvánosság előtt, és máshogyan a zárt ajtók mögött. Tudatában van tehát, hogy az erőszak rossz, és képes ellenőrzése alatt</p>

	tartani.
Az alkohol tehet róla.	Az alkohol feloldja a gátlásokat, és felerősíti a negatív impulzusokat, de nem az erőszak okozója. A bántalmazás alkohol nélkül is megtörténne, az erővel és a hatalommal való visszaélés a bántalmazó sajátja. A részegség csak a felelősség felvállalása elleni érvként hangzik el.
Az erőszak olyan jelenség, amely főleg a szociálisan gyengébb családokban fordul elő.	Az erőszak minden szociális rétegnél előfordul. Az az elképzelés, hogy az erőszak csak a lakosság bizonyos csoportját érinti, abból a tényből ered, hogy más rétegekben jobban rejtegetik. Annak okai, hogy az áldozat sorsának tekinti az erőszakot, különfélék lehetnek. A társadalom, amely az erőszakot tabuizálja, bagatellizálja vagy marginalizálja, akadályozza az áldozatot abban, hogy beszéljen róla, és segítséget kérjen. Az áldozat, főként, ha a bántalmazó a hozzá közel álló személy, attól fél, hogy a bántalmazás nyilvánosságra hozásával a család hírére vagy saját becsületére esik csorba. Félfelhetnek attól is, hogy a bántalmazó elveszti állását, vagy bebörtönzik. Az idősebb emberek vagy egészségkárosultak gyakran titkolják az erőszakot, mert azt gondolják, kisebb az esélyük „új életet kezdeni”.
A nők csak kitalálják az erőszakot, hogy megszerezzék a lakást vagy más előnyöket a váláskor.	Nem zárható ki, hogy ezzel az érveléssel valaki nem él vissza, de tudatosítanunk kell, hogy a bántalmazásnak kitett nők sokkal gyakrabban titkolják el, sőt bagatellizálják az erőszakot, mint hogy egyáltalán beszéljenek róla. A valóságban a bejelentett esetek csak a jéghegy csúcsa. A nők elleni erőszak és a családi erőszak előfordulása sokszorosan nagyobb a bejelentett esetek számánál. Minden személy felé, aki védelmet és támogatást keres az erőszak elől, felelősséggel és bizalommal kell fordulnunk.

7. HASZNOS INFORMÁCIÓK ÉS INFORMÁCIÓFORRÁSOK

7.1 Zöld szám bántalmazott nőknek: 0800 212 212

Országos non-stop segélyhívó vonal csak nőknek – bizalmas és biztonságos tér bántalmazott vagy erőszak által veszélyeztetett nőknek. A veszélyben lévő nőnek és gyermekeinek a vonalon dolgozó tanácsadónők információt és segítséget nyújtanak. Alapvető tájékoztatást nyújtanak a jogi segítségről is a nők elleni és gyermekek elleni erőszak terén.

7.2 A gyermekbiztonság vonala: 116 111

A gyermekbiztonság vonala komplex szolgáltatást nyújt, segít a gyerekeknek, a szülőknek, akik nehéz helyzetükben tanácstalanok. Távolsági tanácsadást is nyújt, és működtet egy Szülői vonalat és egy szociális és jogi tanácsadó szolgáltatást is.

7.3 Rendőrség: 158 vagy 112

A rendőrség az a kulcsintézmény, amelynek biztosítania kell a családi erőszak veszélye esetén a biztonságot. A rendőrség feladata együttműködni „... az alapvető emberi jogok és szabadságjogok védelme, főként az élet, az egészség, a személyi szabadság és a személyi biztonság és a vagyonbiztonság védelme terén”³⁹.

7.4 Speciális tanácsadó központok és szálláshelyek

Kapcsolat a speciális tanácsadó központokra és szálláshelyekre:

<http://www.gender.gov.sk/zastavmenasilie/organizacie>

7.5 Fontos weboldalak hasznos információkkal

Az aktivizmus 16 napja (16 dní aktivizmu), Fenestra, web: <http://www.fenestra.sk/16-dni-aktivizmu>, Videók: <https://www.youtube.com/user/NGOfenestra>

Csengessünk ki a nők elleni erőszaknak kampány (Kampaň odzvoňme násiliu na ženách), Možnosť voľby o.z.: web: <http://moznostvolby.sk>, Facebook: <https://www.facebook.com/istanbulsky.dohovor>, Videók: <http://moznostvolby.sk/odzvonme-nasiliu-na-zenach-podporme-istanbulsky-dohovor>

Védjük meg a gyerekeket az erőszaktól: weboldal a gyermekek elleni erőszakról és a védelem és segítség lehetőségeiről, Forrás: <http://detstvobeznasilia.gov.sk>

Tankönyvek a nők elleni erőszakról feladatokkal és foglalkozásokkal, Forrás: <http://www.ruzovyamodrysvet.sk>

³⁹ Zákon č.171/1993 Z.z. o Policajnom zbore

Emberjogi szempontok, Forrás:

http://esfem.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=85&Itemid=96

A fiúkkal való munka az erőszak témában, Forrás:

<http://www.ruzovamodrysvet.sk/?no=579>

Erőszak és szocializáció, Forrás: <http://www.ruzovamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-%28cd-rom%29/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/renate-eggerova:-nasilie-a-rodove-stereotypy>

Genderérzékeny pedagógia, Forrás: <http://www.ruzovamodrysvet.sk/sk/hlavne-menu/citaren/ruzovy-a-modry-svet-%28cd-rom%29/monika-bosa:-preco-zeny-zazivaju-nasilie/materialy/renate-eggerova-rodovo-citliva-pedagogika-ako-prevencia-nasilia>

Weboldalak fiataloknak, akik otthoni vagy partnerkapcsolati erőszak áldozatai, és többet akarnak tudni erről a problémáról: <http://www.fenestra.sk/bunker>

Segédanyag ahhoz, hogy hogyan beszéljünk az erőszakról: Hogyan ne éljünk erőszakos partnerkapcsolatban, Forrás:

http://www.mymamy.sk/data/article/file/00000137/metodika_pre_stredne_skoly_ako_nezazit_nasilie_vo_vztahu.pdf

Információ szakemberek és intézmények számára a nők elleni erőszakról: Tenni a nők elleni erőszak ellen, Forrás:

http://archiv.aspekt.sk/download/nasilie_A5_2008_pre_web.pdf

Képregény - információs anyag: Game over, Forrás:

http://www.ruzovamodrysvet.sk/chillout5_items/7/5/9/759_1dc69d.pdf

Mit tegyünk, ha nők elleni erőszakkal találjuk szembe magunkat?, Forrás:

http://www.fenestra.sk/sites/default/files/toolkit/131110_FENESTRA_16dni_TOOLKITsir_oka_verejnost.pdf

Az Európa Tanács Egyezménye a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzéséről és az erőszakkal szembeni harcról, Forrás:

http://www.gender.gov.sk/wp-content/uploads/2012/06/Dohovor_RE_k_nasiliu_pachanom_na_zenach1.pdf

Nemzeti stratégia a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak felszámolására,

Forrás: <http://www.gender.gov.sk/dokumenty/legislativa/dokumenty/>

Nemzeti akcióterv a nők elleni erőszak felszámolására és megelőzésére a 2014–2019 évre, Forrás:

<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=23121>

Nemzeti stratégia a gyermekek erőszak előli megvédésére, Forrás:

<http://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/narodne-koordinacne-stredisko/narodna-strategia-ochranu-deti-pred-nasilim.pdf>

További források:

A gyermekek elleni erőszak prevalenciája a szlovákiai közvéleményben, IVPR 2013, Forrás: http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2013/Repkova/2273_web.pdf

Jelentés a nők elleni erőszakról (2012-2013), IVPR 2014, Forrás: <http://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Holubova/2287.pdf>

A nők elleni erőszak: európai felmérés FRA 2014, Forrás: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf

A nők elleni erőszak mint a közvélemény problémája (Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky), BÚTOROVÁ Z., FILADELFIOVÁ, J. ed., IVO, Forrás: <https://alianciazien.files.wordpress.com/2012/06/ivo.pdf>

7.6 Az oktatásügyre vonatkozó előírások

- Oktatásügyi törvény: Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (školský zákon)
- Oktatásügyi jogkörökről szóló törvény: Zákon č. 596/2003 Z. z. o štátnej správe v školstve a školskej samospráve a o zmení a doplnení niektorých zákonov (zákon o štátnej správe v školstve a školskej samospráve)
- Pedagógustörvény: Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch)
- Szociális jogi gyermekvédelmi és -felügyeleti törvény: Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o SPODaSK)
- Családjogi törvény: Zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o rodine)

Tájékoztató és segédanyagok magyar nyelven

- Tudnivalók a nők elleni erőszakról, NANE: Nők a Nőkért az Erőszak Ellen Egyesület: <http://nane.hu/erintetteknek/tudnivalok-a-nok-elleni-eroszakrol/#az-eroszak-fajtai>
- Antoni Rita: A nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak, Forrás: Bevezetés a gendertanulmányokba, Egyetemi jegyzet (szerk. Bolemant Lilla – Szapu Marianna, Phoenix Polgári Társulás, Pozsony, <http://phoenix-ngo.sk/ingyen-letoltheto/>)
- Állj mellette! – A traumatizált gyerekek támogatásának alapjai, Forrás: <http://mek.oszk.hu/15900/15924/15924.pdf>

- Szexuális erőszak. Információk áldozatoknak, túlélőknek és segítőknek. Keret Koalíció a szexuális erőszak ellen, Budapest, http://nane.hu/wp-content/uploads/2016/03/0408_keret_kiadv%C3%A1ny_web.pdf